

KASVU HYVÄÄN ELÄMÄÄN

Hannu Penttinen

SISÄLLYS

Lukijalle	2
Matkalla tunteiden maailmaan	3
Turvallisuus	6
Tunteet	7
Tahto	8
Toiminta	8
Tulevaisuus	9
Autoritaarinen yhteiskunta	10
Yksilökeskeinen yhteiskunta	13
Elämänlaadun säätely	16
Miten turvaamme terveen kasvun?	19
Näe minut!	20
Sanoja tunteille	22
Onko oikeaa kasvatusta?	23
Rakkaus ja viha	24
Kateus ja mustasukkaisuus	26
Tunteiden kierrätys	27
Sovinto ja anteeksianto	29
Hyvä ja paha	30
Kamppailu	32
Oma tahto	34
Oma toiminta	36
Oma tulevaisuus	37
Hyvästijättö lapsuudelle	38
Huumeet uutena uhkana	40

LUKIJALLE

Kaiken inhimillisen elämän tärkeimpänä kysymyksenä nousee jossain vaiheessa kysymys olemassaolosta ja sen perusteista. Jos oma olemassaolo ei enää tunnukaan olevan itsestänselvyyttä, herää monta kysymystä: Kuka olen? Millainen olen? Miksi olen?

Kysymyksiä voi muodostaa helposti. Vastausten antaminen tänään on todella vaikeaa ellei suorastaan mahdotonta. Menneiden vuosituhansien aikana kuningas, keisari, paavi, kirkko tai lähiyhteisön perimätieto on antanut selkeän ja yksiselitteisen vastauksen lähes kaikkiin ihmisen kysymyksiin. Nyt, viimeistään tämän vuosituhannen alkaessa on tämä oikean tiedon monopoli murtunut. Näin on käynyt ainakin niissä maissa, joissa kuningas Internet on päässyt ujuttautumaan jokaisen ihmisen arkeen.

Kukaan ei voi enää julistautua ainoaksi oikeaksi auktoriteetiksi, jolla on se oikea tieto elämästä. Sellaisen oikean tiedon valtaistuimen haltijat ammutaan nykyään alas. Monet kuitenkin uskovat edelleen sokeasti kaiken sen, minkä luotettava auktoriteetti on julistanut oikeaksi. Tällä vuosituhannella syntyneet tuskin enää ainakaan läntisen kulttuurin alueella pystyvät kasvamaan niin turvalliseen ja yksiselitteiseen maailmaan kuin heidän vanhemmillaan oli vielä mahdollista syntyä. Auktoriteetteihin turvaavien ja niitä kritisoivien välille syntyy väistämättä kuilu: toisella puolella oleva ei ymmärrä, miltä toisella puolella oleminen tuntuu. Kuilu luo turvattomuutta ja uhkaa, jota pyritään poistamaan kaikin keinoin. Tästä syntyy ristiriitoja ja suorastaan vihamielisyyttä. Jos jännite kasvaa liian suureksi, voi syntyä räjähdys.

Tämän kirjan tarkoitus on tarkastella elämää kuilun molemmilla puolilla ja auttaa siten kumpaakin tahoja ymmärtämään toistaan. Keskeisin ongelma kaikilla on kysymys olemassaolosta ja sen turvaamisesta. Kumpikin ryhmä on ratkaissut saman kysymyksen, mutta hieman eri tavalla. Jos he aloittavat sodan oikeassa olemisesta, molemmat tuhoutuvat. Toivon, että he oppivat ymmärtämään toisiaan niin, että voivat sietää toisen olemassaolon. Silloin räjähdysvaara vähenee. Tällöin voimme jatkaa jännitteistä, mutta kuitenkin rauhanomaista elämää yhteisellä planeetallamme kuilun kummallakin puolella.

Kirjan perusteena on tarkastella vanhemman ja lapsen välistä valtasuhdetta ja vuorovaikutusta. Samankaltaiset valtasuhteet ja vuorovaikutustilanteet syntyvät kaikissa ryhmissä ja yhteisöissä; perheissä, päiväkodissa, koulussa, työpaikoilla ja harrasteryhmissä, joissa ryhmän jäsenet ovat jollain tavalla riippuvaisia toisistaan sekä muodostavat virallisia tai epävirallisia valtarakenteita. Ihminen on paljolti aivan ensimmäisten kokemustensa vanki. Mitä enemmän olemme tietoisia vuorovaikutusvoimistamme ja pystymme niitä säätämään, sitä enemmän voimme vaikuttaa omaan ja lähimmäistemme elämänlaatuun.

Vantaalla, maaliskuun 3:nä päivänä 2000
Hannu Penttinen

Aseman Lapset ry julkaisi tekstin 5-osaisessa sarjassa osana X.IT-kohti aikuisten osaaajatalleja –projektissa vuonna 2002. Kirjaa ei ole enää saatavilla. Julkaisen nyt kirjoitukseni nettiversiona.

Vantaalla 17.2.2009
Hannu Penttinen

MATKALLA TUNTEIDEN MAAILMAAN

Lähden mielikuvamatkalle maailmankaikkeuden alkuräjähdyksestä nykyhetkeen ja tempaan sinut mukaan. Haluatko lähteä vai jäätkö paikallesi? Hyvä, päätit hypätä kyytiin ja nyt mentiin!

Alussa en ollut mitään etkä ollut sinäkään. Oli kaksi hiukkasta. En tiedä, mistä ne tulivat, mutta ne vain törmäsivät toisiinsa. Silloin räjähti. Seurasi valtava kaaos. Kaikki oli sekaisin, atomit, ytimet, elektronit, neutronit, protonit ja kaikki muukin säälä valonsäteestä pimeyteen. Tulevien geeniemme atomit muotoutuivat ja sinkoutuivat huikealla nopeudella pimeyteen. Samaan kaaokseen sekoittui myös näkymätön aine ja energia. Tämä puuromainen massa paisui kuin pullataikina hirvittävällä vauhdilla.

Lopulta, kas kummaa, geeniemme atomit päättivätkin jostain käsittämättömästä syystä kasaantua saman hiukkasen ympärille. Niin syntyi planeettamme Maa. Siis tästä Maasta olen syntynyt samoin kuin sinäkin. Meillä on ainakin yhteinen alkutaival. Nyt sitten tavattiin ja aletaan tutustua. Tiedämme mistä olemme peräisin. Mutta emme vielä tiedä, minne olemme menossa. Mutta väliäkö sillä, olemme ainakin liikkeellä - tosin aika sekavassa massassa.

Pitkän kaoottisen yhdessäolon jälkeen atomimme alkoivat järjestyä molekyyleiksi ja erilaisiksi yhdisteiksi. Lopulta jostain putkahti hiilivetyjen ketju, josta muodostui kuin ihmeen kaupalla samanlainen kopio. Ketjuun tuli aina vain lisää osia ja se tuli yhä moninaisemmaksi. Lopulta tämän ketjun ympärille järjestyi hiiltä, vetyä, happea, typpeä ja muita alkuaineita ja lopputuotteena syntyi ihminen - sinä ja minä. Olemme pitkän järjestelytoiminnan tulosta. Siihen on tarvittu paljon aikaa ja energiaa. Kiitos auringon.

Sitten sinä ja minä haluamme siirtää omat hiilivetyketjumme seuraavan sukupolven geeneiksi. Se onkin ihan hauskaa puuhaa. Mutta yhtä helppoa ja hauskaa ei ole tulla toimeen sen seuraavan sukupolven kanssa. Siihen tarvitaan paljon kärsivällisyyttä ja tunteiden hallintaa. Mitä? Aivan oikein. Siihen tarvitaan tunteiden hallintaa. Mitä tunteet ovat? Niitähän ei ole aikaisemmin tarvittu mihinkään. Siis ovatko ne hiiltä, vetyä, happea, typpeä vai mitä?

Taas löytyy uusi kaaos. Tunteet. Täytyykö niitäkin alkaa tunnistaa, nimetä ja järjestellä? Juuri kun olimme saaneet atomit ja molekyylit riittävään järjestykseen muodostamaan minut ja sinut. Mutta ei auta. Jos kerran tunteet ovat todellisuutta, nekin on otettava vakavasti. Mistä sitten energia tunteiden järjestämiseksi? Tuleeko sekin auringosta? En tiedä, mutta tutkitaan asiaa.

Tunteet tekevät elämästä elämisen arvoisen. Vai tekevätkö? Eikö paremminkin tunnu siltä, että tunteet raastavat välillä viimeisenkin elämisen ilon? Eikä kauheutta pääse pakoon vaikka kuinka yrittäisi! Elämänhän piti olla vain hyvää, ja kaiken piti mennä suunnitelmien mukaan. Sitten yhtäkkiä voikin tuntua, että elämä on ihan pielessä ja kaikki on ihan turhaa.

Suomalaisen sielussa asuu melankolia, jos kansanlauluihin on uskominen. Nykyään suomalaisen mielessä on depressio, jos sairaustilastoihin on katsominen. Miksi sisusta tunnettu kansa on vajoamassa masennuksen syövereihin? Työuupumus riivaa niitä, joilla on työtä. Nuoret hakevat lohtua

päihteistä. Lapset kiusaavat toisiaan koulussa. Näyttää siltä, että paha olo väijyy kaikkialla. Missä hyvät tunteet asuvat? Vai onko niitä missään? Kyky tuntea pahaa edellyttää, että on olemassa myös kokemus hyvästä olost. Muutenhan ei voisi arvottaa mitään pahaksi, ellei voi verrata sitä hyvään. Siis hyvä on jossain olemassa. Siihen ei vain aina saa yhteyttä. Paha olo vain tuntuu olevan kaiken kuorrutuksena.

Puhutaan paljon tunneälykkyydestä. Mitä se oikein on? Eivätkö äly ja tunteet ole toistensa vastakohtia, elleivät suorastaan vihollisia? Voisiko olla kyse älyn ja tunteiden keskinäisestä yhteydenpidosta? Voivatko viholliset pitää yhteyttä toisiinsa? Tunteet sijaitsevat nykytietämyksemme mukaan aivokuoren eli älyn ja selkäytimen välissä omassa lokerossaan. Pikkulapsi elää vahvasti tunteen kautta. Aikuisuus näyttää useinkin kasaantuneelta älyltä, jolta on tunteet kadoksissa. Tällöin elämä tuntuu helpon yksinkertaiselta, ongelmattomalta ja selkeältä. Mutta auta armias, jos tunteiden kattilan kaaos pääsee sekoittamaan järkevän elämän! Tunteissahan ei ole mitään järkeä.

Mihin tunteita tarvitaan - vai tarvitaanko mihinkään? Ovatko ne ihmisen iloksi vai kiusaksi? Ehkä juuri molempia. Ensin on saatu aineellinen maailma jonkinlaiseen järjestykseen ja biologisen olemassaolon turva riittäväksi. Sitten tunteiden kaotettua maailma nousee ihmisen uudeksi ongelmaksi. Jälleen ihminen joutuu järjestelemään maailmaansa. Tunteet ovat tosin silmälle näkymättömiä ja aineettomia, mutta eivät kuitenkaan vähäisiä merkitykseltään. Tunteissa on valtava energia. Viha voi johtaa tappoon tai aloittaa sodan. Rakkaus taas lohduttaa ja kokoaa pirstaleista jälleen uuden elämän.

Onko niin, että ihmisenä kehittymisen seuraava haaste onkin tunkeutua syvemmälle tunteiden ja kokemuksen maailmaan ja alkaa järjestellä sitä? Löytyykö tunteista uusi ja ennen kokematon aluevaltaus ja olemassaolon voimavara? Entäpä jos masennuksen ja pahan olon tutkiminen johtaa lopulta kohti hyvää elämää ja uudenlaisen olemassaolon turvaa? Sellaista, jossa voidaan olla olemassa kaikkien tunteiden kanssa? Tänäpä kymppivuotiaat hoipertelevat kadulla umpikännissä tupakka hampaissaan. Monelle herää kysymys: Missä vanhemmat ja minkälaiset? Ei ennen vanhaan - hyvinä aikoina - tällaista näkynyt! Muualla maailmalla ihmetellään yleisesti suomalaista nuorisomuotia. Onko vanhemmuus kadonnut jonnekin? Millaista se hyvä vanhemmuus ennen vanhaan oikein oli? Kaikkea tätä sopii kysyä. Vastausten antaminen ei ole kuitenkaan yhtä helppoa.

Suomalainen yhteiskunta on muuttunut viimeisen 50 vuoden aikana maatalousvaltaisista pienyhteisöistä suurten lähiöiden asutusalueiksi. Naapureiden, suvun ja perheenjäsenten holhoava kontrolli piti aikaisemmin yllä vahvoja rooliodotuksia ja suorituspaineita. Ne ohjasivat niin vanhusten, aikuisten, nuorten kuin lastenkin käyttäytymistä. Silloin oli elettävä yhteisön normien mukaan. Ellei sitä toteuttanut, yhteisö reagoi heti ja oli palattava ruotuun. Jokaisessa yhteisössä oli siten omat hyvät, pahat, rumat ja kauniit. Vanhemmuus oli enemmänkin yhteisön jäsenten muodostama kokonaisuus ja lepäsi vahvasti omaksuttujen roolien varassa. Roolit opittiin varhain lapsena. Niitä noudattamalla voitiin jatkaa paikkakunnan, suvun ja perheen totuttuja tapoja. Näin yhteiskunta pysyi samanlaisena tai muuttui vain hitaasti ja vähän.

Tämän päivän taajamat koostuvat paljolti suuren muuttoliikkeen sekoittamasta väestöstä erilaisine kulttuuritaustoineen. Tällöin vanhemmuudelle on aivan toisenlaiset haasteet kuin aiemmin. Roolit eivät enää ohjaakaan niin vahvasti käyttäytymistä. Tilalle on tullut "itsensä

löytäminen ja toteuttaminen”. Nykyinen aikuinen sukupolvi tahtoo päästä nopeasti elämään sitä ”omaa elämää”. Se jäi ihmisiltä aiemmin väliin, kun piti käydä vain koulua ja tehdä työtä kansakunnan elintason nostamiseksi. Enää kaikki vanhemmat eivät olekaan halukkaita uhraamaan itseään lastensa, perheensä ja yhteiskunnan eteen. He toteuttavat vanhemmuuttaan vain teknisesti oikein: huolehditaan asunnosta, ruuasta ja vaatteista sekä ohjataan lapsia harrasteiden pariin. Mutta kokemuksellinen läsnäolo lapsen arjessa ilojen, surujen, toiveiden ja pettymysten jakajana jääkin puuttumaan. Vanhemmuus toimii vain ulkoisten ja materiaalistien tarpeiden tyydyttäjänä. Tunteiden ja kokemusten todellisuudelle jäädään vieraaksi. Tällöin lapsellekaan ei kehity kykyä tuntea ja nimetä itsessään arjen kokemuksia - elämä jää sisällöltään tyhjäksi. Nuori hakee sitten päihteistä ja riskikäyttäytymisestä tunnesisältöjä elämälleen.

Vanhemmuuden katoaminen ei päivittelemällä parane. Meidän tulee keskittää voimavaramme viisaammin. On hyvä tutkia, minkälaisen kysymysten edessä tämän päivän kasvattaja oikein on ja miten haasteisiin voidaan vastata. On myös selvitettävä, minkälaisia valmiuksia tämän päivän nuori tarvitsee omaan itsenäiseen elämäänsä 2000-luvun eurokansalaisena. Miten me vanhempina ja kasvattajina voimme vastata nuorten tarpeisiin?

Uskon, että vanhemmuus on koko ajan muuttuva ominaisuus. Sen on palveltava seuraavan sukupolven tulevaisuuden tarpeita. Tosiasia kuitenkin on, että kukaan ei koskaan tiedä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Sen vuoksi meidän onkin syytä etsiä tietynlaista vanhemmuutta. Sellaista, joka antaa nuorelle valmiudet niin epävarmuuden, yksinäisyyden ja menetyksen sietämiseen kuin kyvyn elämän iloon ja tyytyväisyyteenkin. Vain hyvän ja pahan kokemisen kautta tulee ymmärrys itse elämä kohtaan.

Oleellisin perustekijä vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa on toimiva vuorovaikutus. Minun ja sinun välisen yksilöllisen, tunteita huomioivan vuorovaikutuskielen ymmärtämiseksi on ensin tarkasteltava menneisyyttä. Ensin on ollut valtasuhteisiin perustuva autoritaarinen omistamis- ja hallintajärjestelmää. Se on kehittynyt ilmeisesti aivan ensimmäisenä primitiivisen ja ulkoisten uhkien keskellä elävän ihmisyyden selviytymismuotona. Autoritaarisen järjestelmän johtaja tietää, miten selvitään hengissä ja turvataan yhteisön olemassaolo juuri niissä olosuhteissa, joissa yhteisö on perinteisesti elänyt ja toiminut. Pedot, luonnonvoimat ja kulkutaudit ovat olleet ihmiskunnan vihollisia sen varhaisista hetkistä lähtien. Olemassaolon uhkat ovat kehittäneet ihmisen älykkyyttä, jonka turvin se on voittanut tähän mennessä elollisten lajien selviytymiskamppailun. Nyt henkeä uhkaavat kulkutaudit ovat lähes voitettuja HI-virusta lukuun ottamatta. Luonnonvoimia vastaan ihminen on oppinut jossain määrin suojautumaan. Itse luonnonvoimia ihminen ei kuitenkaan pysty hallitsemaan eikä estämään niiden aiheuttamaa tuhoa. Varsinaiset petoeläimetkään eivät enää uhkaa ihmislajia. Niiden sijaan on noussut uusi peto: ihminen itse itselleen. Tarvitseeko ihminen siis olemassaolon uhkia kehittyäkseen? Eikö paras kasvupohja olekaan turvallinen elämä, jossa kaikki tarpeet tyydyttyvät? Ilmeisesti ei. Mutta rajansa uhkien kestämiselläkin lienee.

Jossain kehityksensä vaiheessa ihminen oivalsi kokeilla mitä seuraa, kun enemmistön mielipiteelle annettiin suurempi valta kuin yksittäisen johtajan tahdolle. Tämä edellytti jo jonkinlaista käsitystä ryhmästä ja yksilöstä ryhmän jäsenenä. Alkoi demokraattisen yhteisön kehitys. Eri

mieltä oleminen olikin sallittua, ja sitä saatettiin tutkia uutena mahdollisuutena eikä vain uhkana. Valtaa pitävien yksilöiden tai ryhmien on aina ollut äärimmäisen vaikea sietää oppositiota ja kritiikkiä - ja on edelleenkin. Tästä johtuu, että nämä kaksi ryhmittymää sinnittelevät edelleenkin kuilun eri puolilla. Onko mahdollista rakentaa silta yli tämän rotkon niin, että yksittäinen ihminen voisi nähdä nämä näkymättömät valtakunnat todellisina? Jokainen meistä elää jommassakummassa näistä "valtioista". Ilmeisesti synnymme vahvan johtajan valtakuntaan. Sieltä vähitellen pyrimme kohti sellaista elämää, jossa ainakin uskomme olevamme itsenäisiä, yksilöllisiä ja riippumattomia. Ehkä ihmiselämän eräs seikkailu onkin juuri tuo pitkä matka eriytymättömyyden unesta yli kauhean yksinäisyyden kuilun kohti turvallista yhteyden kokemista toisten ihmisten kanssa. Se on matka alistaisuudesta yksilölliseen vuorovaikutukseen. Meidän yhteiskuntarakenteemme on historialtaan erittäin autoritaarinen, kuten on koko ihmiskunnan menneisyyskin. Lukeudumme länsimaiseksi demokraattiseksi yhteiskunnaksi, ja virallinen lainsäädäntömme on sen mukainen. Mutta ajattelumme ja käytännön toimintatapamme ovat kuitenkin vielä varsin autoritaarisia niin yksityisissä perheissä kuin yhteiskunnan muillakin osa-alueilla. Se näkyy yritysten, yhteisöjen ja viranomaisten toiminnassa.

Jokainen yhteiskunta, yhteisö ja perhe rakentuu siten, että sen toiminta turvaa elämän jatkumisen niillä edellytyksillä, jotka sillä kulloinkin on käytettävissä. Hengissä säilyminen on ensisijaista, sen jälkeen tulevat muut tarpeet. Silloin kun elämän jatkuminen edellyttää antautumista yhteisön tarpeiden palvelijaksi, yksilöllisyydelle ei löydy sijaa. Vasta kun yhteiskunta takaa yksilölle riittävän aineellisen perusturvan, hänessä voi alkaa yksilöllisen minuuden kehitys.

Olen yrittänyt hahmottaa jonkinlaista loogista mallia siitä, kuinka yksittäisen ihmisen elämä ohjautuu nykyisessä yhteiskunnassa kohti yksilöllistä hyvää elämää. Näin olen synnyttänyt viiden tähden kasvuohjelman: turvallisuus, tunteet, tahto, toiminta ja tulevaisuus.

Ohjelma pohjautuu käsityksiini yksilöstä, lähiyhteisöstä ja yhteiskunnasta. Näen yhteiskunnan yksilöiden muodostamana kokonaisuutena. Tällöin perheen, työyhteisön ja koko yhteiskunnan hyvinvointi on sama kuin yksilön hyvinvointi. Jos yksilö voi hyvin, koko yhteiskunta voi hyvin. Kuka sitten on yksilö ja miten se määritetään? Autoritaarisissa yhteisöissä ei ole yksilöitä sen sisällä. Koko systeemi on yksi yksilö, joka toimii kokonaisuutena - tai sitten se ei toimi ollenkaan. Kuinka sitten voidaan kasvaa yksilöksi, joka on kykenevä ottamaan huomioon itsensä ja muiden tarpeet alistumatta liikaa tai käyttämättä väkivaltaa? Viiden tähden kasvuohjelmassa on tiivistetty matkakuvaus kohti yksilöllistä minuutta.

Turvallisuus

Turvallisuuden tunne on ihmisen mielenterveyden ja itsetunnon peruspilari. Mikäli se järkkyy, koko ihmisen elämä on vaarassa luhistua. Sen vuoksi ihminen valjastaa kaikki mahdolliset voimavaransa turvallisuutensa saavuttamiseksi ja säilyttämiseksi. Elämän perusturvallisuuden tunne muodostuu varhain lapsuudessa. Lapsuuden turvallisuus tai turvattomuus piirtää jälkensä ihmisen koko myöhempään elämään. Primitiivisimmässä yhteisöissä perusturvallisuuden loivat vanhemmat, perhe, suku ja heimo. Tosin turvallisuuden edellytyksenä oli ehdoton totteleminen sekä kuuliaisuus vanhempia ja johtajia kohtaan. Tottelemattomuudesta seurasi hylkääminen tai välitön kuolemantuomio.

Ankara käytäntö oli välttämätöntä. Yhteisön oli säilyttävä hengissä vaikeissa luonnonolosuhteissa tai muuten vihamielisessä ympäristössä, jossa kaikki taistelivat omasta elintilastaan. Monissa idän uskonnoissa on edelleenkin varsin keskeisenä esi-isien ja suvun kantavanhempien henkien palvominen ja kunnioittaminen.

Alkukristillisuus toi aivan uuden ja vallankumouksellisen turvallisuuspolitiikan. Väkivaltaan perustuva turvallisuuden varmistaminen asetettiin kyseenalaiseksi. Sisäinen turvallisuus pohjautuikin ihmisen arvostamiseen ja hyväksymiseen jo pelkän olemassaolon perusteella. Ihminen samaistuu siihen kulttuuriin ja ihmisyhteisöön, johon sattuu syntymään. Lasta hoitavat ihmiset luovat uudelle ihmiselle hänen turvarakenteensa ja todellisuutensa ensimmäisen elinvuoden aikana. Tämä kokemusmaailma piirtyy lapsen sisäiseksi todellisuudeksi koko hänen elämänsä ajaksi. Jos turvaa on tuonut ehdoton alistuminen ja totteleminen, ainut turvallinen maailma on juuri tällainen. Jos lapsi on kokenut olevansa turvassa ja hyväksytty myös kiukuttelevana ja välistä vihasena, hänen turvallinen maailmansa on myös juuri tällainen.

Tunteet

Ihmisellä on kyky kokea erilaisia tunnetiloja. Tämä ominaisuus kehittyy varhain lapsuudessa ensimmäisten elinvuosien aikana. Mikäli elämänolosuhteet ovat turvattomia, tunteiden eriytyminen jää heikoksi. Ääritapauksessa lapsi katkaisee yhteytensä omiin tunteisiinsa kokonaan. Silloin yksilöllisen persoonallisuuden kehitys pysähtyy. Vain turvallisessa kasvuympäristössä lapselle voi kehittyä monipuolinen tunne-elämä. Se taas on edellytys tasapainoisen persoonallisuuden muodostumiselle. Voidaan ajatella, että ihmisellä on syntyessään aivorakenteessa valmiina omat alueet erilaisille tunteille kuten mielihyvälle, mielipahalle, ilolle, surulle, vihalle, rakkaudelle, kateudelle, mustasukkaisuudelle, seksuaalisuudelle, turvallisuudelle ja pelolle. Nämä tunnepaikat ovat vastasyntyneellä kuitenkin vasta oraalla, vailla kokemuksellista sisältöä. Ne odottavat vain ”oikeita” kokemuksia, jotka ohjautuvat tunteina omiin paikkoihinsa sisäiseen muistiin. Tunnekeskukset ovat ikään kuin tietokoneessa olevia erilaisia ohjelmia tai pelejä, jotka kerran sinne asennettuina voidaan saada toimimaan aktiivisella aina kyseistä ikonia kuvaruudulla. Ihmisellä aktivointi tapahtuu erilaisten ärsykkeiden avulla. Niitä ovat sanat, ilmeet, eleet ja kokemukselliset tilanteet.

Tunne on ihmisen elämyksellinen tila, jossa hän aistii oman kehonsa rajojen sisällä erilaisia ärsytyksiä. Ne stimuloivat ja aktivoivat keskushermostoa ja saavat aikaan kokemuksen olemassaolosta. Vain tunteiden avulla voi kokea olevansa elossa. Tunteet siis tekevät meistä elollisen olennon ja pitävät meitä hengissä, vaikka emme aina tiedosta niiden olemassaoloa. Tunteet syntyvät erilaisista ärsykkeistä tai tilanteista, jotka välittyvät kuulon, näön ja ihon aistimusten välityksellä. Pääsääntöisesti kaikki elämää ylläpitävät ja yksilön etua palvelevat tilanteet ja ärsykkeet koetaan mielihyväksi. Vastaavasti elämää tuhoavat ja yksilön omaa toimintaa rajoittavat seikat koetaan mielipahana. Muut tunteet syntyvät niissä elämäntilanteissa, jotka ovat tyypillisiä juuri sille tunnetilalle. Tunteiden tiedostamisen ja sanallisen ilmaisun oppimiseksi lapselle tulisi kertoa myös sanoilla se tunnetila, joka kulloinkin vallitsee lapsen kokemusta. Omat tunteensa erittelemään kykenevä vanhempi aistii herkästi lapsensa tunnetilat ja pystyy tulkitsemaan ne hänelle. Näin lapselle muodostuu jatkuva yhteys omaan tunnetilaansa, ja hän oppii ilmaisemaan sen myös sanoilla.

Elämän kannalta tärkeintä on erottaa paha ja hyvä. Vasta omakohtaisen pahan kokemisen jälkeen ihminen oppii tuntemaan, mikä on todella hyvää. Siis pahaa tarvitaan, ja se on välttämätön hyvinvoinnille. Kaikkein pahin ihmisen kokemus on tulla vanhempansa hylkäämäksi. Se merkitsee oman elämänsä kadottamista. Tämä kokemus on jokaisella, joka on joutunut eriytymään vanhemmastaan. Se on mahdollista kokea jo 8 - 12 kuukauden iässä, johon ajoittuu samalla varhainen kiintymyksen kokemus. Eriytymisen lapsi kokee hylkäämisenä. Tämä absoluuttisen avuttomuuden kokemus synnyttää lapsessa raivon ja vihan, jota hän osoittaa vanhemmalleen. Oleellisinta tällöin on, että lapsi saa turvallisesti purkaa tämän pettymyksensä, vihansa ja kiukkunsa. Siten hän saa jälleen kokemuksen, että hän on sittenkin olemassa. Tämä tie vie kohti yksilöitymistä ja takaa tasapainoisen persoonallisuuden kehittymisen.

Tahto

Tahdon ilmaisu on ensimmäinen viesti ihmisen tietoisesta minuuden olemassaolosta. Pienen lapsen orastava tahto ilmenee jo muutaman kuukauden ikäisenä. Sanallinen tahdon ilmaisu kuullaan voimakkaimmin kahden ja kolmen vuoden iässä. Mikäli lapsen oma tahto ei pääse eriytymään vanhempien tahdosta, lapsen persoonallisuuden kehittyminen pysähtyy. Oman yksilöllisen tahdon muodostuminen ja sen ilmaisukyky ovat edellytykset yksilöllisen ja persoonallisen identiteetin muodostumiselle. Tahto on ihmisen mielen rakenneosa, joka laittaa tietoisesta toiminnan käyntiin. Tahtoessaan yksilö tekee ensin valintoja eri vaihtoehtojen välillä ja päättää sitten jonkin vaihtoehdon toteuttamisesta. Eräs valinta voi olla, että ei toteuta mitään vaihtoehtoista. Edellytys valintojen tekemiselle on kuvittelukyky. On pystyttävä ensin kuvittelemaan mielessään erilaisia mahdollisuuksia, niiden toteuttamista sekä vielä erilaisten toteuttamistapojen seuraamuksia. Tahto on ikään kuin eräänlainen tietokoneen ohjelmiston valikko. Siitä valitaan tilanteeseen sopivin ja tarkoituksenmukaisin vaihtoehto ja annetaan käsky toteuttaa toiminto.

Tahto edellyttää aina ratkaisun tekemistä vähintään kahden eri vaihtoehdon välillä. Ennen lopullista toteuttamista voidaan kuitenkin komento vielä peruuttaa, vaikka valinta olisi jo tehty. Tahto on siis loppuun asti yksilön omassa hallinnassa, ja hän voi muuttaa sitä koko ajan seuratessaan tilanteen kehittymistä. Tahdon ratkaisun tekeminen edellyttää kykyä kuvitella, millaisia seurauksia eri ratkaisuvaihtoehdoilla on omalle tunneolotilalle. Tähän kuvitteluun ei kuitenkaan ole edellytyksiä, ellei ole ensin kyennyt erittelemään aiemman elämänsä tunnesisältöjä. Sitäkin on pitänyt pohtia, kuinka aikaisemmat ratkaisut ovat vaikuttaneet tunnekokemuksiin. Usein väitetään ratkaisuja tehtävän pelkästään järjen perusteella. Kaikkien ratkaisujen taustalla ovat aina tunteet ja mielikuvat siitä, mitä ratkaisu voisi vaikuttaa omaan tunnekokemukseen ja turvallisuuteen, vaikka tätä ei tiedostaisikaan. Taustalla on aina perusohjelma kuin aistimassa, johtaako ratkaisu mielihyvän vai mielihäviön suuntaan, turvallisuuteen vai turvattomuuteen. Mielihyvää voi myös olla se, että mielihäviö vähenee. Aivan samoin mielihäviötä voi olla mielihyvän väheneminen.

Toiminta

Toiminnallaan ihminen ilmentää sisintä olemustaan, minuuttaan. Omat yksilölliset tunteensa salliva ihminen kokee olemassaolonsa tunneminänsä kautta ja on turvassa. Hän käyttää tahtoaan sekä toimintaansa oman ja ympäristönsä hyvinvoinnin lisäämiseen ja pahoinvoinnin vähentämiseen. Hänen toimintansa on elämää rakentavaa ja ylläpitävää. Hän on sopusoinnussa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Perusolemukseltaan

turvallinen ja omaksi minäkseen yksilöitynyt ihminen luo jatkuvasti yhteyksiä itsensä ulkopuolelle. Alistamisesta vapaat vuorovaikutussuhteet luovat turvallisen ihmissuhdeverkoston, jossa jokainen voi toimia omana minänään itsensä ja muiden parhaaksi.

Toiminta aloittaa myös ihmisen minuuden ja vuorovaikutustaitojen kehittymisen. Lapsi havaitsee, että hän voi liikuttaa itseään ja esineitä sekä vaikuttaa toisiin ihmisiin. Tekeminen ja toiminta, johon hän on osallisena, muodostavat hänen rajapintansa suhteessa toisiin. Seuraava minuuden tiedostamisen taso on oman tahdon löytäminen. Tällöin ihminen hahmottaa minuutensa rajat tahtojen mittelössä. Oma tahto toisen tahtoa vastaan muodostaa minän rajan toiseen ihmiseen. Minä olen sitä mitä minä tahdon. Jos jokin uhkaa tahtoani, se uhkaa myös minun olemassaoloani. Eniten omaksi minäkseen yksilöitynyt ihminen kokee oman minänsä rajoittuvan omiin tunteisiinsa. Hän on hyväksynyt kaikki tunteensa ja elää sopusoinnussa niiden kanssa. Kaikki hänen kokemuksensa kuuluvat häneen itseensä. Toisten ihmisten tunteet ovat heidän eivätkä uhkaa hänen omaa olemassaoloaan. Myöskään toisten eriävää tahtoa tai toimintaa ei koeta uhaksi. Omaksi minäkseen yksilöitynyt ihminen ohjaa elämäänsä omista tunnetarpeistaan käsin. Siten hän on vapaa muiden määräysvallasta. Hän tunnistaa itselleen vahingolliset tekijät ja välttää niitä. Hän aistii itselleen hyvää tekevät tilanteet ja uskaltaa aktiivisesti kulkea niitä kohti. Muiden mielipiteillä ei ole ylimitoitettua vaikutusta omaan elämänsäkuuluun.

Tulevaisuus

Tulevaisuus on aina tuntematonta. Se sisältää epävarmuutta ja sattumaa. Mutta kaaoksesta huolimatta se voi sisältää myös tiettyä ennustettavuutta ja järjestystä. Yksilöitynyt ihminen on tietoinen olemassaolostaan sekä tulevaisuudestaan, johon hän voi levollisin mielin ja kiinnostuneena suuntautua. Hän kykenee tunnevuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Uusien ihmisten ja ympäristön kohtaamisesta voi syntyä ennen kokematon uusi luomus. Tämä tuo uudenlaisen turvallisuuden tunteen. Ennalta arvaamattomuus ja uudet mahdollisuudet ovat elämän rikkaus. Jos ihminen ei siedä epävarmuuden tunnetta, hänen on lähes mahdoton suunnitella tulevaisuutta juuri sen epävarman luonteen vuoksi. Tällöin mahdollisimman suuri vallan saaminen ja sen käyttö onkin tulevaisuuden turva. Valta poistaa silloin pelon ja epävarmuuden sietämätöntä tunnetta. Ihminen on biologiansa ja geneettisen perimänsä vanki. Yksilöllisyyden näkökulmasta tämä on kuitenkin uusien, rajattomien mahdollisuuksien todellisuus. Ihmisaiivot tehtailevat epäilyksiä ja kysymyksiä loputtomasti, vaikka niitä yritettäisiinkin tukehduttaa. Epävarmuus ja ahdistus pakottaa etsimään vastauksia. Uudet sukupolvet tulevat asettamaan kaiken entisen aina kyseenalaiseksi, oli se sallittua tai ei. Tämä pitää ihmisen ja ihmiskunnan kehitystä yllä. Ilman sattumaa, epäilyä ja epävarmuutta ei olisi toivoa kehityksestä.

AUTORITAARINEN YHTEISKUNTA

Valtaenemmistö maapallon ihmisistä elää edelleen johtajakeskeisessä kulttuurissa. Primitiivisissä ja uhanalaisissa olosuhteissa tällainen yhteisö rakenne on varmasti kaikkein turvallisim ja takaa biologisen elämän jatkumisen. Tähän tarkoitukseen se onkin kehittynyt. Yksilön turvallisuudesta huolehditaan vain, mikäli hän on ehdottoman kuuliainen, alistuva ja lojaali johtajalle tai hänen edustajalleen. Yksilöllä sinänsä ei ole arvoa. Hän on merkityksellinen yhteisölle vain, mikäli hän palvelee johtajan ja sen kautta koko yhteisön turvallisuuden tarpeita.

Perhettä on pidetty kautta aikojen yhteiskunnan pienimpänä toiminnallisena yksikkönä. Perheellä on ollut perustehtävänä jäsenten tuottaminen sekä kulttuurin ja normien siirtäminen uudelle sukupolvelle. Perheeseen on kuulunut isä ja äiti sekä lapset. Suku on muodostanut laajemman perhepiirin. Heimoyhteisö on taas noudattanut samoja kielijä kulttuuriperinteitä. Valtio on koostunut puolestaan hallinnollisesta ja puolustuksellisesta kokonaisuudesta.

Oli tärkeää, että perhe-instituutti oli mahdollisimman vakaa ja horjumaton. Parhaimman jatkuvuuden turvasi autoritaarinen ja vahvoihin rooleihin perustuva perhemalli. Vasta mies ja nainen yhdessä muodostivat toimivan kokonaisuuden. Sen vuoksi aviopuolisoiden piti pysyä yhdessä ja avioliiton purkaminen tehtiin vaikeaksi. Puolisoiden riippuvuus toisistaan myös lujitti liittoa. Suku ja lähiyhteisö kantoivat vastuuta, jos perheen voimavarat ehtyivät. Lapsen rooliin kuului ehdoton tottelevaisuus ja pitkälle aikuisuuteen jatkuva riippuvuus vanhemmista ja suvusta. Autoritaarinen ja alisteisen riippuvainen perhemalli on aineellisesti turvattoman yhteiskunnan ainut turvarakenne.

Vastasyntynyt lapsi on aivan avuton. Hän menehtyisi ilman ympäristön apua. Tässä mielessä hän on täysin läheisistä ihmisistä riippuvainen - läheisriippuvainen. Lapsen on saatava läheisiltä ihmisiltä siinä määrin huolenpitoa, että hän selviytyy hengissä. Lapsi tekee kaikkensa poistaakseen nälän, kylmän tai pahan olon. Hän on valmis sopeutumaan mihin tahansa säilyttääkseen elämänsä. Lapsi sisäistää omaan maailmankäsitykseensä varsin pian ne tekijät, jotka määräävät hänen hengissä säilymisensä. Autoritaarisessa johtajavaltaisessa yhteisössä yksilön arvo määräytyy sen mukaan, palveleeko hänen olemassaolonsa tai toimintansa yhteisön johtajan ja koko yhteisön turvallisuus- tai tunnetarpeita. Yhteisön jäsenet samaistuvat vahvasti johtajaan ja kokevat olevansa tavallaan yhtä hänen kanssaan. Yhteisön turvallisuus- ja tunnetarpeet ovat identtiset johtajan tarpeiden kanssa. Täten johtaja saa koko yhteisön toimimaan henkilökohtaisten tarpeittensa tyydyttämiseksi. Vaarana on, että yhteisön jäsen alkaakin kuunnella omia tunteitaan ja tarpeitaan ja lakkaa palvelemasta johtajan ja yhteisön tarpeita. Silloin hänet tuhotaan tai erotetaan yhteisöstä. Hän on hyödytön yhteisölle, hänet voidaan hylätä.

Tällaisessa kasvu-ympäristössä ihminen oppii jo varhain, että omat henkilökohtaiset mielihyvän tunnetarpeet ovat kiellettyjä eikä niitä saa missään tapauksessa ilmaista eikä tyydyttää. Hänen tehtävänsä on vain ja ainoastaan palvella muiden valtaapitävien tarpeita. Pienin yhteisö on perhe. Tällaisessa perheessä lapsen ainoa tehtävä on siis tyydyttää vanhempiansa tarpeita, olivatpa ne sitten millaisia tahansa.

Vahvasti autoritaarisessa yhteisössä ihminen ei saa koskaan kokea mielihyvää pelkästään omasta itsestään tai omien tarpeittensa tyydyttämisestä. Hänelle tehdään selväksi, että häntä hierarkiassa korkeammalla

olevien tarpeet ajavat aina edelle. Omat yksilölliset tarpeet ja niiden täyttymiseen liittyvä mielihyvä on tukahdutettava ja unohdettava. Näin omien tunteiden kokeminen estyy eikä tunneyhteyttä itseen pääse muodostumaan. Yksilöllisten tarpeiden riistosta aiheutuvasta mielihyvästä tulee vahva tunne. Se on elämän kokemiseen liittyvä vallitseva ja jatkuva velvollisuus - alakulo, joka on läsnä yötä päivää. Tästä tunnetilasta muodostuukin myöhemmin koko elämisen sisältö ja olemisen todellisuus. Alati läsnä oleva paha tunne kielletään. Mitään pahaa ei ole! Ainoa valopilkku ja mielihyvän toivo tällaisessa ympäristössä on kuvitelma siitä, että kerran itse on vallankahvassa ja joku heikompi joutuu tyydyttämään minun tarpeitani. Pahaa oloa ja alistamista sietää vain tämän fantasian turvin. Kun vihdoinkin tulee sopiva tilanne nousta valta-asemaan toiseen nähden, mielihyvääntäyteinen alistaminen voikin alkaa. Olen saanut sen vaikutelman, että yhteiskuntamme kaikkiin instituutioihin onkin naamioitunut alistamis- ja valtakulttuuri. Se palvelee pääasiassa rakenteiden ylläpitäjien turvallisuus- ja tunnetarpeita.

Autoritaarisessa yhteisössä ihminen jää siis vieraaksi omille yksilöllisille tunteilleen ja tarpeilleen. Tällöin hän ei voi muodostaa omaa tahtoa, koska ei voi käyttää tunnettaan valintoihin. Kaikessa hänen on seurattava hänen ulkopuoleltaan tullutta tahtoa. Yksilöllistä tunnetta ja omaa tahtoa ei ole, vaan hän on kaikessa riippuvainen muista. Hänelle ei myöskään kehity kykyä suojautua muiden ihmisten tunteilta. Jos ympäristössä on ristiriitaa, väkivaltaa tai muuta pahoinvointia, kaikki tämä tunne tulee hänen sisäänsä ilman mitään suodatusta. Hän on kykenemätön erittelemään, mikä on toisten tunnetta ja mikä on hänen omaansa – omaa kun ei yksinkertaisesti ole. Tämän vuoksi tällainen ihminen on jatkuvasti muiden armoilla ja toteuttaa elämällään muiden tahtoa. Hän on myös alttiina kaikenlaiselle hyväksikäytölle, koska hän ei pysty tunnistamaan mitään pahaa.

Jos oma itse on hukassa, ihminen ohjautuu toisten määrittelyjen ja määräämien tarpeiden mukaisesti. Tällöin hän usein toimii vastoin omaa etuaan ja kärsii. Ahdistukselta ihminen suojautuu käyttämällä minän puolustusmekanismeja. Ikävät tosiasiat torjutaan kieltämällä ne. Vaikeat tunteet siirretään muiden koettaviksi. Näin voi suojautua sietämättömältä sisäiseltä vihalta ja kaaokselta. Tällöin käynnistyy yleensä lähellä olevien ihmisten välinen torjutun vihan ja valtapelin draama, jonka ohjaaminen ja seuraaminen tuottaa helpotusta ja mielihyvää. Eräänä ongelmanratkaisuna kestävämmään ahdistukseen on ajautuminen mielettömän tehokkaaseen työntekoon, intohimoiseen harrastukseen tai todellisten ulkoisten uhkien alaisuuteen. Tällöin mielen sisäinen ahdistus helpottuu. Mikäli suojamekanismit eivät sittenkään toimi riittävästi, mieli "sairastuu". Se ilmenee depressiona, hallitsemattomina aggressioina tai mielen hajoamisena, skitsofreniana. Sairastuminen ei kuitenkaan ole kovin todennäköistä, jos kaikki ihmissuhteet ja koko elämänpiiri edustavat yksinomaan samaa autoritaarista kulttuuria. Ahdistus ja todellinen pahoinvointi syntyvät vasta silloin, kun ihminen saa kokemusperäisen yhteyden yksilön olemassaolon sallivaan kulttuuriin.

Eriytymättömien tunteiden kanssa eläminen johtaa ennen pitkää täydelliseen umpisolmuun ja pattitilanteeseen. Keinoja päästä pois sietämättömästä olosta on useita. Ensimmäisenä vaihtoehtona tulee jatkuva viihdyttäminen ulkoisilla aistiärsykkeillä niin voimallisesti, että sisäiset ristiriidat eivät pääse haittaamaan olemista. Toisena mahdollisuutena on eläminen pakonomaisessa riippuvuudessa, joka säätelee ja sitoo kaikki tunteet. Riippuvuuksia voivat olla työ, harrastus, uskonto, päihde, pelit, seksi tms. Oma yksilöllinen tunnekokeminen lakkaa ja samalla myös selittämätön paha olo. Kolmas ongelmanratkaisu on hankkiutuminen uhkan tai väkivallan tekijäksi tai sen kohteeksi. Tällöin suurempi ulkoinen

uhka sammuttaa sisäisen uhkan tunteen. Viimeinen keino päästä pois pahasta olostä on suora ja välitön itsetuho.

Autoritaarisessa yhteisössä ihmisen toimintoja ohjaavat roolit, ei ihminen itse. Roolit ovat toimintamalleja, jotka ovat muokkaantuneet ja erilaistuneet siten, että niiden muodostama kokonaisuus tukee koko yhteisön säilyvyyttä. Itse yksilöllä ei tarvitse olla juuri mitään persoonallisia ominaisuuksia. Opittuaan roolinsa yksilö tulee varsin hyvin toimeen ja toimittaa juuri sen tehtävän, mihin hänen roolinsa on luotu. Hän itsekin hahmottaa itsensä vain roolinsa välityksellä. Mitä paremmin hän toteuttaa roolin määräämää tehtävää, sitä arvokkaampi hän kokee olevansa. Myös yhteisö arvostaa häntä vain hänen hyvän roolisuorituksensa perusteella. Näin jokaisen yksilön roolin säätelämä toiminta ohjautuu yhteisön vahvuudeksi.

Autoritaarisella yhteiskunnalla ei ole kehittymisen mahdollisuuksia. Järjestelmä vain säilyttää kaiken entisen ja ylläpitää olemassa olevaa rakennetta. Materiaalinen ja ekspansiivinen kehittyminen on mahdollista jossain määrin. Sen tarkoituksena on lisätä turvallisuutta tai auttaa järjestelmää sen laajentumispyrkimyksissä. Se ei salli ihmisen kehittymistä tietoisesti omasta yksilöllisestä minuudestaan. Ihminen itse ei saa kehittyä. Autoritaarinen yhteisö elää pelon ilmapiirissä. Sen vuoksi se pyrkii koko ajan lisäämään turvallisuuttaan kontrollilla ja vakoilulla. Tämän kulttuurin ihmiset ovat kyvyttömiä tunnevuorovaikutukseen ja sen avulla aistimaan pahaa ja vaaroja. Siksi he joutuvat käyttämään suunnattomasti resursseja turvallisuuden takaamiseksi. Pienikin uhkalta vaikuttava tekijä on nitistettävä heti alkuunsa.

Autoritaarinen kulttuuri ei siedä epävarmuutta sen pelottavuuden tähden, vaikkakin pelko kielletään. Todella uutta luovassa prosessissa on aina otettava riskejä ja siedettävä epävarmuutta. Tämän vuoksi autoritaarisuus ja innovatiivisuus eivät voi elää samassa systeemissä. Autoritaarinen organisaatio ei voi kehittyä miksikään, koska se ei salli ihmisen itsensä kehitystä. Autoritaarinen järjestelmä joko pysyy sellaisenaan, laajenee tai sitten se lakkaa olemasta.

Autoritaarinen yhteisö pelkää kaikkea uutta ja vierasta samaten kuin kritiikin ja epäilyn sallimista. Vieraat vaikutukset voivat päästä ajatteluun ja synnyttää ristiriidan aikaisemmin opitun suhteen. Tiedollinen ristiriita on kaikkein vaarallisinta, koska se voi synnyttää omaa yksilöllistä ajattelua. Ihmisen aivot pystyvät kuitenkin omaksumaan samanaikaisesti vastakkaista ja keskenään ristiriitaista tietoa, asettamaan kysymyksiä ja etsimään ristiriitoihin aivan uusia ratkaisuja. Mikäli sisäinen mielen oppositio on muodostunut olemassaoloa uhkaavaksi todellisuudeksi, ihminen ei voi käynnistää itsessään uutta luovaa ajattelua. Autoritaarisuus pyrkii tukahduttamaan tämän jalon kyvyn ihmisessä. Raha on materiaalisen maailman tuki ja turva. Markkinatalous on voittanut valta-aseman talousjärjestelmien olemassaolon taistelussa. Raha on tässä järjestelmässä johtaja ja diktaattori. Sen käskyjä joutuvat kaikki tottelemaan. Epämääräiset, tunteettomat ja yksilöstä piittaamattomat markkinavoimat ovat nousseet hallitsemaan ihmisten elämää. Ihminen itse ei enää hallitsekaan itseään. Tällöin yksittäinen ihminen joutuu uudestaan taistelemaan olemassaolostaan ankarien ja säälimättömien "luonnonvoimien" kanssa. Kurjistuminen ja köyhtyminen on edessä niillä, jotka eivät osaa tulla toimeen rahatalouden kanssa eivätkä pärjää monimutkaisessa markkinatalousmaailmassa. He syrjäytyvät niistä, joilla on kykyä selviytyä tällaisessa yhteiskunnassa. Väestö jakautuu menestyjiin ja syrjäytyviin. Ihminen palaa tavallaan kehityksessään takaisin siihen primitiiviseen vaiheeseen, jossa jokaiselta vaadittiin riittävästi

yksilöllistä vahvuutta selviytyäkseen hengissä ankarissa luonnonolosuhteissa. Silloin väkeä vähensivät pedot, taudit ja nälänhätä. Nyt armottomat markkinavoimat karsivat ja tuhoavat ne, jotka eivät opi elämään niiden ehdoilla.

YKSILÖKESKEINEN YHTEISKUNTA

Ehkä ensimmäinen yksilöllisyyden lupaus ihmiskunnalle oli Jumalan vastaus Moosekselle palavasta pensaasta: ”Minä olen se, joka minä olen”. Ajanlaskumme alkuvuosina kaikui autoritaarista yhteiskuntaa uhkaava kapinallinen julistus: jokaisella on oikeus omaan yksilölliseen hyvään elämään, myös naisella ja lapsellakin. Jeesus vapautti ihmisiä isien orjuuttavista perinnäissäänöksistä ja antoi heille luvan omaan vapaaseen elämään. Jeesuksen opin mukaan eläviä ihmisiä ei voinut enää hallita pelkästään säädöksillä. Jeesus ja hänen kannattajansa oli tuhattava. Mutta yksilöllisyyden siemen jäi itämään. Tätä vapautta ei Rooman valtakuntakaan saanut tuhattua, vaikka Jeesuksen oppi ja juutalaisuus sekoitettiin kristillisen kirkon nimissä palvelemaan jälleen hallitsijan tarpeita. Seuraava suuri yksilön oikeuksien esitaistelija oli Martti Luther, joka uskalsi nousta avoimeen kapinaan Paavin kirkkoa vastaan. Luther korosti yksilöllistä jumalasuhdetta ja henkilökohtaisen uskon tuomaa vapautta. Sigmund Freud oli lapsen yksilöitymisen ja persoonallisuuden kehityksen merkittävä tutkija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. Hän kuvasi ihmisen tunteet, psykoseksuaalisen kehityksen ja persoonallisen minuuden rakenteen uusin käsittein. Alice Miller toi lopulta tietoisuuteemme seuraukset, jotka johtuvat lapsen autoritaarisesta alistamisesta. Siitä ja omien tunteiden tukahduttamisesta syntyy patoutunutta vihaa, joka kylvää tuhoa ja kuolemaa. Miller korostaa lapsen oikeutta kaikkien tunteiden ilmaisuun, niin pahojen kuin hyvienkin. Tarvittiin lähes 2000 vuotta ihmisen kehityshistoriaa ennen kuin yksilön vapauden vaatimus saattoi toteutua käytännössä. Lapsella, ihmisellä ja yksilöllä on vihdoin oikeus olla olemassa.

Demokraattisen yhteiskunnan keskeisenä arvona on yksilö ja hänen ihmisoikeutensa. Yksilön elämän perusturvallisuudesta huolehtii lainsäädännön mukaan yhteiskunta sosiaalisen tulojaon ja riippumattoman oikeuslaitoksen avulla. Syntyminen yhteisön jäseneksi tuo koko perusturvan, sitä ei tarvitse ansaita millään. Yksilön ulkoinen turvallisuus onkin suhteellisen hyvin taattu. Sisäisen mielenrauhan ja henkisen turvallisuuden kokeminen onkin paljon vaikeampaa. Autoritaarisessa johtajakeskeisessä kulttuurissa yksilöllä on tärkeä merkitys koko yhteisölle. Demokraattisessa yhteisössä yksilön on taas löydettävä elämälleen jokin muu merkitys kuin yhteisön tarpeiden palveleminen. Vasta oman elämän ja olemassaolon merkityksen löytäminen tuo ihmiselle todellisen sisäisen turvallisuuden.

Ihmisen biologiseen rakenteeseen näyttää kuuluvan pyrkimys päästä yksilölliseen tunnekokemiseen ja sen myötä itsensä hahmottamiseen tuntevana, tahtovana ja toimivana yksilönä muiden samanlaisten yksilöiden joukossa. Autoritaarisesti toimivassa järjestelmässä koko yhteisö muodostaa tavallaan yksilön. Sen jäsenet eivät voi toimia itsenäisinä vaan kuuluvat kiinteästi kokonaisuuteen. Autoritaarinen yhteiskunta luhistuu, kun ihmiset alkavat löytää yksilöllisen minuutensa, oman toiminnan, oman tahdon ja lopulta omat tunteensa. Kukaan ei enää suostu elämään yhteisten etujen vuoksi ja uhraamaan itseään muiden tarpeiden tyydyttäjänä. Kehitys johtaa yksilökeskeiseen, demokraattiseen yhteiskuntaan, jossa jokainen voi vaikuttaa elämäänsä. Suurena vaikeutena on yksinäisyyden

tuoma uudenlainen turvattomuus ja pelko. Sen voittamiseksi ihminen on kehittänyt lukuisia keinoja. Keskeisimpiä niistä ovat riippuvuudet, jotka pakonomaisuudestaan ja tuhoavuudestaan huolimatta tuovat tutun ja turvallisen olotilan.

Empaattisessa yksilökeskeisessä yhteisössä vanhempi ymmärtää lapsen tarpeet ja osaa tyydyttää ne aivan kuin itsestään. Lapsen ei tarvitse ponnistella liikaa eikä myöskään mielistellä ketään saadakseen tarpeilleen tyydytystä. Lapselle syntyy kokemus, että hän itsessään on kykenevä poistamaan pahan olon, vaikkakin se tapahtuu vanhemman välityksellä. Tämä luo pohjaa vahvalle itsetunnolle. Lisäksi lapsi kokee, että hän pelkällä olemuksellaan tuo vanhemmalle iloa. Tämä siirtyy lapseen sisäiseksi iloksi. Lapsen aggressioon ja vihan ilmauksiin vanhempi ei vastaa vihalla. Hän lohduttaa lasta ja poistaa turvallisella läsnäolollaan lapsen pahan olon. Perusturvallisuus ei riipu millään lailla lapsesta, hänen käyttäytymisestään tai ominaisuuksistaan.

Lapsen kasvaessa sellaisissa olosuhteissa, joissa hänen turvallisuutensa ei ole millään lailla uhattuna, hänen ei myöskään tarvitse muodostaa suojautumiskeinoja turvattomuuden poistamiseksi. Kun turvallisuus ei riipu lapsen käyttäytymisestä, tunteen ilmaisuista tai toiminnoista, hän on täysin vapaa olemaan juuri sellainen kuin on. Yksilöllinen ja omasta minuudestaan tietoinen lapsi kasvaa perheessä, jossa hänen ei tarvitse koskaan pelätä hylätyksi tulemista.

Toistuvan turvallisuuden kokemuksen pohjalta nousee uskallus ja kyky omiin tunteisiin. Ihminen kokee olevansa hyväksyty omana itsenään kaikkine hyvine ja huonoine ominaisuuksineen. Tällöin hänellä on edellytykset kehittyä yksilölliseksi persoonaksi. Ensimmäinen vaihe tässä kehityksessä on oikeus omiin tunnekokemuksiin ja niiden vapaaseen ilmaisuun. Vaikka onkin lupa ilmaista aggressiiviset ja vihamieliset tunteensa, ihminen ei kuitenkaan saa tehdä itselleen tai muille mitään pahaa. Paha tunne ilmaistaan ilmeillä, huutamalla, itkemällä ja puhumalla siitä, mikä sen aiheuttaa. Paha ja sen kokeminen hyväksytään ihmiselämään kuuluvaksi tosiasiaksi. Kun tulee paha olo, selvitetään mistä se aiheutui ja sitten lohdutetaan. Jos pahan olon syy on ihmisten välisissä suhteissa, selvitetään asia kaikkien osapuolten kanssa heti. Tarvittaessa pyydetään ja annetaan anteeksi, jos jotakuta on loukattu. Näin opitaan, että jokaisella on omat ja ainutkertaiset tunteensa, joita tulee kunnioittaa ja jotka tulee ottaa huomioon. Mielipahan selvittämisen jälkeen tulee hyvä olo. Pahaa ei kielletä vaan se kohdataan.

Demokraattinen yhteiskunta sietää yksilöllisiä tunteenilmaisuja ja jokaisen oikeutuksen siihen. Ihmistä ei tukahduteta vaan häntä arvostetaan, vaikka muut eivät tuntisikaan samoin. Erilaisuutta siedetään ja sille jopa annetaan arvoa. Ihmiselle tulee tällöin kokemus siitä, että hänet on tunteineen ja tahtoineen hyväksyty, vaikka hän ei aina voikaan toteuttaa aikomuksiaan. Hänen omaa yksilöllistä tahtoaan ja kokemustaan ei mitätöidä eikä osoiteta vääräksi. Samalla hän saa turvallisesti osoittaa erimielisyyttä ja vastustaa muita. Yhteiskunta kestää opposition tukahduttamatta sitä. Yksilön eriävä tunne tai tahto ei horjuta yhteiskuntaa. Jokaisella on oikeus olla juuri sellainen kuin on.

Perusturvallisen yhteiskunnan tarjoama aineellinen sosiaaliturva on tehnyt mahdolliseksi perheen pirstoutumisen ilman, että kukaan jää varsinaisesti heitteille. Nainen on voinut irtaantua alisteisesta miesriippuvuudesta omaan itsenäiseen ja yksilölliseen elämään. Syntyvyyden säännöstelyn mahdollisuus on vapauttanut naisen myös pakkosynnyttäjän roolista. Lapsi saa tarvittaessa hoidon myös kodin ulkopuolella. Yksinäinen

mies pärjää kotitaloudessaan ilman naista. Perhe ja parisuhde eivät ole enää elämän eivätkä myöskään suvunjatkamisen perusedellytys. Siirrytään yksilön perusturvan yhteiskuntaan, jossa materiaallinen ja taloudellinen riippuvuus perheestä ja suvusta on lähes olematon. Voidaan sanoa, että uusi yhteiskunta koostuu ennemminkin yksilöistä eikä enää pelkästään perheistä.

Onkin tärkeää, että ihminen on herkkä aistimaan omia ja toisten tunteita aidosti ja rehellisesti. Kenenkään ei kuitenkaan pidä siirtää tunteitaan toisten kannettaviksi ja odotuksiaan toisten toteutettaviksi. Yhtä vähän kannattaa lähteä yksinomaan tyydyttämään muiden tunnetarpeita ja odotuksia. On tärkeää, että jokainen kokee itse aidosti omat tunteensa ja itse toteuttaa toiminnallaan omat toiveensa. Samalla on kuitenkin otettava lähimmäiset ja heidän kokemuksensa huomioon. Luopuessaan riippuvuuksista, alistumisesta ja toisten syyttämisestä vapautuu elämään omaa sisäisesti ohjaamaansa elämää omista lähtökohdistaan. Vasta tällöin voi syntyä aito ja toimiva vuorovaikutus itsensä ja ympäristön kanssa. Elämään tulee aivan uudenlainen sisäinen pysyvä turvallisuus: kyky hallita tunteita ja ohjata elämää, selviytyä pahasta ja mennä kohti hyvää.

Omaksi yksilölliseksi minäkseen kasvanut ihminen vapautuu samalla alisteisista riippuvuuksista ja itseään rajoittavista rooleista. Varhaisemman kehitysvaiheen riippuvuuksien tuoma turvallisuuden tunne korvautuu yksilöiden välisellä uudennlaisella vuorovaikutuksella. Tämä on turvallisen olemisen kokemus, jossa kukaan ei alistu, määrää eikä pakota ketään. Ihmiset muodostavat sellaisen vuorovaikutusverkoston, jossa voidaan olla lähellä toista menettämättä kuitenkaan itsensä hallintaa. Siinä voidaan myös ottaa toisesta etäisyyttä pelkäämättä hylkäämistä ja suhteen katkeamista. Jokainen hyväksyyään juuri sellaisena kuin on. Tunteet ilmaistaan juuri sellaisina kuin ne koetaan. Viha sanotaan vihaksi ja rakkaus rakkaudeksi. Yksilön elämä kokonaisuudessaan ja jokaisen oma todellisuus hyväksyyään sellaisenaan ja ehdoitta.

Jokainen kulttuuri ja järjestelmä muodostuu aina pienemmistä ja pienemmistä samankaltaisista osasista. Pienin osanen on ihmisen aivot ja ajattelujärjestelmä. Yleensä yhtä ihmistä hallitsee vain yksi ajattelujärjestelmä. Sitä kutsutaan arvomaailmaksi tai normistoksi. Se on sisäistetty malli maailmasta ja siitä, kuinka elämän ja asioiden pitää sujua, että elämä olisi hyvää ja oikein. Tämä järjestelmä syntyy ajatteluun lapsuudessa ja nuoruudessa kaikkien kokemusten ja vuorovaikutusten summana. Yleensä se on kopio vanhempien ja vieläpä samaa sukupuolta olevan vanhemman ajattelutavasta. Mutta siihen vaikuttavat myös kaikki aidot tunne- ja vuorovaikutuskokemukset koko elämän ajalta.

Vain turvallisessa ja yksilön kehityksen vapautta vaalivassa kulttuurissa voi syntyä uutta kriittistä ajattelua sekä uusia ongelmanratkaisuja. Yksi uusi löydös ja ratkaisu synnyttää puolestaan kymmenen uutta kysymystä, joihin jälleen aletaan etsiä vastauksia. Yhtä ja ainutta totuutta ei olekaan. Jokaisen asian tarkempi tutkiminen tuo uutta tietoa, joka asettaa aikaisemman totuuden kyseenalaiseksi. Kehitykseen kykenevän yhteiskunnan on siedettävä epävarmuutta, erilaisuutta ja keskenään ristiriitaista tietoa. Tästä maaperästä versoo todellinen kehitys. Olemassaolonsa tunnetasolla kokeva ja tiedostava ihminen on avain turvalliseen tulevaisuuteen.

Kuitenkin liiallinen yksilöllisyyden korostaminen, lähimmäisen unohtaminen ja itsensä irrottaminen lähiyhteisön vuorovaikutuksesta voivat vieraannuttaa ihmisen arkitodellisuudesta. Elämältä voi kadota mielekkyys.

Omaa mielihyvää tavoitteleva ihminen joutuu ottamaan huomioon myös muiden ihmisten kokemuksen. Koska ihmisen hyvinvointi on kuitenkin riippuvainen ympäristön hyvinvoinnista, oman edun mukaista on toimia niin, että myös lähimmillä ihmisillä on hyvä olla. Eikä ainoastaan vain ihmisillä vaan myös koko elollisella ympäristöllä.

Todella omaa hyvinvointiaan kohti kulkeva ihminen toimii myös lähimmäistensä ja koko maapallon parhaaksi. Toisille ja ympäristölle aiheuttama haitta tuntuu ennen pitkää jokaisen omassa elämässä. Todelliseen itsekkyyteen kuuluu myös empatia ja toisten hyvinvoinnista huolehtiminen.

Jos yksilön olemassaolo itsessään on noussut elämän perusarvoksi, ihminen itse hallitsee ja säätelee elämäänsä. Ihmiskäsityksen on silloin kyllä oltava ehjä ja kokonaisvaltainen. Pahaa, vihaa ja ihmisen petomaisuutta ei myöskään kielletä. Ihminen voi tuntea ja tahtoa sekä pahaa että hyvää ja toimia myös näiden tunteittensa ohjaamana. Tärkeintä on tiedostaa ne sisäiset turvallisuuden tarpeet, jotka ohjaavat tahtoamme ja toimintaamme. Jos tunnistamme myös itsessämme olevan pahan, niin silloin voimme hallita tätä sisäistä tuhovoimaamme. Kokonaisvaltaiseen ja kaikkia ihmisryhmiä syleilevään hyvinvointiin voi päästä vain tunnistamalla pahoinvoinnin ja myöntämällä pahoinvoinnin syyt. Lisäksi on toteutettava tietoista politiikkaa, jolla tuetaan jokaista yksilöä itseään suojautumaan pahalta ja tekemään valintoja hyvän elämän puolesta. Yksilöä ei voi kuitenkaan jättää oman onnensa ja oman selviytymiskykynsä varaan. Yhteisön on huolehdittava ja kannettava vastuuta jokaisen jäsenensä riittävästä hyvinvoinnista. Samoin luonto ja asuinympäristö sekä koko maapallo kuuluvat erottamattomasti yksilön ja ihmisyyteen hyvinvoinnin vuorovaikutusverkostoon. Sen vuoksi koko maapallon ekosysteemi on käsitettävä ihmiskunnan kodiksi, josta kaikkien tulee pitää hyvää huolta.

ELÄMÄNLAADUN SÄÄTELY

Ihminen laumaeläimenä on varsin riippuvainen lauman muista jäsenistä. Kaikkein riippuvaisin on pieni lapsi. Hänen hyvin- tai pahoinvointinsa säätelijänä toimivat vanhemmat ja perhe, ainakin lapsen näkökulmasta. Elollinen luonto sinänsä pyrkii turvaamaan mahdollisimman hyvät elämän lähtöedellytykset jokaiselle syntyvälle lapselle. Armoton kilpailu siittiösolujen kesken ja hedelmöittyneen munasolun seikkailu kohtuonteloon karsivat heikot ainekset aivan elämän alkutaipaleella. Sen jälkeen elämä onkin varsin pitkään ympäristön armoilla. Ensin kohtu, sitten äidin syli ja myöhemmin koti vastaavat elämän laadusta.

Kuitenkin tiedetään, että jos ihmisen kaikki tarpeet tyydytetään eikä omalle toiminnalle jää mitään sijaa, elämä alkaa rappeutua. Samoin käy myös silloin, jos lasta hoidetaan kuin esinettä ottamatta huomioon millään lailla hänen tunneviestejään tai hänen omaa tahtoaan. Jokaisen elämässä tulisi olla alueita, joihin voi itse vaikuttaa ja siten parantaa oman elämänsä laatua. Pienen lapsen nälän-, janon- ja kylmäntunteen poistamiseen tarvitaan yleensä myös lapsen oma signaali, johon hän saa ympäristöltä vastauksen. Tällöin lapsi on itse jo osallistunut ja vaikuttanut omaan elämänlaatuunsa. Pikkuhiljaa hän tulee tietoiseksi omasta osuudestaan omaan hyvin- tai pahoinvointiinsa. Jos lapsen viestejä ei huomioida lainkaan, hänelle jää hyvin heikko ja epämääräinen käsitys omasta itsestään ja omista kyvyistään.

Lapsi hahmottaa itsensä aina suhteessa häntä hoitavaan aikuiseen. Onnellisinta olisi, jos lapsi voisi riittävän varmasti ennakoida häntä hoitavan aikuisen toimintaa. Tämä tarkoittaa, että aikuinen vastaa lapsen tarpeisiin jotakuinkin samalla viiveellä ja samalla tavalla. Tällöin lasta ympäröivä maailma on ennustettavissa ja kokemuksellisesti turvallinen. Jos lapselle ei piirry kuvaa ja toistettavaa kokemusta häntä hoitavasta aikuisesta hänestä erillisenä tahona, hänelle voi jäädä vääränlainen tulkinta omasta itsestään. Silloin hän kokeekin itsensä kaikkivoipana jumalolentona. Hän kokee yksin vaikuttavansa kaikkeen ja olevansa vastuussa kaikesta, niin hyvästä kuin pahastakin. Tällöin hänelle ei muodostu kuvaa omasta itsestään, omista kyvyistään ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa omaan elämäänsä yhdessä muiden kanssa. Hänelle ei muodostu toimivia vuorovaikutustaitoja, joita käyttäen hän pystyisi vaikuttamaan omaan elämänlaatuunsa. Hän elää mielessään ikään kuin yksin. Hän pyrkii ympäristöään hallitsemalla ja määräämällä vaikuttamaan elämäänsä, mutta on kyvytön ottamaan huomioon muita ihmisiä ja heidän tarpeitaan tai tahtoaan. Tällaista ihmistä kutsumme epäsosiaaliseksi. Epäsosiaalinen ihminen elää jatkuvassa ristiriidassa ja konfliktissa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Hän kärsii, vaikkei itse aina ole siitä tietoinen. Ennen kaikkea hän aiheuttaa ristiriitaa ja kärsimystä ympäristössään.

Sosiaalinen ihminen puolestaan osaa käyttää sekä omia ominaisuuksiaan että muiden ihmisten ja ympäristönsä ominaisuuksia elämänsä riittävän laadun ylläpitämiseksi. Hän osaa yhdistellä omia ja muiden ominaisuuksia sopivasti yhteen ilman sen suurempia ristiriitoja oman ja muiden elämänlaadun edistämiseksi. Nämä ominaisuudet on opittu jo lapsena varhaisessa vuorovaikutustilanteissa äidin, isän ja mahdollisten sisarusten kanssa: on opittu saamaan ja antamaan, omistamaan ja luopumaan, iloitsemaan ja suremaan.

Meihin on iskostunut käsitys, että yhteiskunnan tarjoamien palvelujen määrä on suorassa suhteessa ihmisten hyvinvointiin. Tästä syystä tavoitteena on ollut pelkästään palvelujen määrän ja laadun säilyttäminen tai lisääminen. Eihän se ole mikään hyvinvoinnin tae! Eikö runsas palvelujen kysyntä ja käyttö kerro pikemminkin pahoinvoinnista ja siitä, että ihmiset eivät pärjää ilman tukea? Eikö sen sijaan kannattaisi kysyä, miten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kysyntää voidaan karsia vähentämättä ihmisten hyvinvointia?

Palveluverkoston luomisen taustalla on ollut ajatus, että palveluja tuottamalla voidaan lisätä hyvinvointia ja että hyvinvoinnin myötä niiden kysyntä itsestään vähenee. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. On todettu, että ainakaan terveydenhuollon palvelujen lisääminen ei vähennä niiden kysyntää. Sama voidaan varmasti todeta sosiaali- ja mielenterveyspalvelujen osalta.

Täten tullaankin aivan uuteen ongelmaan: Miten väestön hyvinvointi voidaan taata mahdollisimman niukoilla sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla? Jos löydämme vastauksen tähän, meidän ei enää tarvitse pitää kaikkein keskeisimpänä asiana palvelujen tuottamista. Jos ihmisen hyvinvointia säätelevät yksinomaan palvelut, hän on silloin niiden armoilla ja hän voikin kokea ne liian määrääviksi. Tällöin palvelujärjestelmät voivatkin joutua käyttäjiensä vihan tunteiden kohteiksi.

Tiedämme hyvin, että mitä enemmän vanhemmilla on kykyä huolehtia lastensa aineellisista ja henkisistä tarpeista, sitä vähemmän he tarvitsevat ja kuluttavat yhteiskunnan tarjoamia palveluja. Toisin sanoen: mitä enemmän vanhemmissa on toimivaa vanhemmuutta, sitä paremmin voivat he itse sekä heidän lapsensa. Toimivan vanhemmuuden mallit

siirtyvät kokemuksellisesti edelleen lapsille pääomaksi, jonka he vuorostaan ottavat käyttöön perustaessaan oman perheen. Entä ne vanhemmat, joiden persoonallisuuden rakenteet eivät sisällä riittävästi toimivan vanhemman elementtejä? He eivät pystykään vastaamaan avuttoman lapsen turvallisuuden ja tunne-elämän tarpeisiin. Lapsen mielipaha ja vihan tunteet jäävät neutraloitumatta. Tämä ilmenee myöhemmin lapsessa häiriökäyttäytymisenä, kouluongelmina, rikollisuutena, päihteiden ongelmakäyttönä, väkivaltana ja itsetuhona. Tällaisten lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveystalvelujen kysyntä on lähes pohjaton.

Hyvinvointia on luotu tuottamalla sellaisia palveluja, jotka poistavat yksittäisen ihmisen avuttomuudesta johtuvaa pahoinvoinnin oiretta. Oirekeskeiseen hoitoon erikoistunut sosiaali- ja terveydenhuollon verkosto korvaa ja paikkaa sukupolvelta toiselle siirtynyttä avuttomuutta, joka vasta nyt monimutkaisessa yhteiskunnassa on tullut ilmeiseksi. Riittävä vanhemmuus on kykyä huolehtia seuraavasta sukupolvesta siten, että se puolestaan kykenee aikanaan huolehtimaan itse itsestään. Aikaisemmat sukupolvet ovat siirtäneet sellaisen vanhemmuuden mallin, joka on toiminut holhoavassa ja alistavassa autoritaarisessa yhteiskunnassa. Auttamisverkostostamme on tullut tavallaan osa autoritaarista perhekulttuuria, joka valitettavasti saattaakin ylläpitää myös tätä rakennetta. Avuttomat ihmiset voivat tulla riippuvaisiksi ammattiauttajista. He mieltävät ulkopuolisen avun kuuluvan normaaliin perheeseen. Tällöin avuttomuus ja kyvyttömyys siirtyvät aina seuraavalle sukupolvelle. Loppujen lopuksi auttamiskoneistosta tulee uusavuttomuuden ylläpitolaitos, joka jatkuvasti tuottaa uusia autettavia riippuvaisuuteensa. Tästä kärsivät autettavat itse ja ne, jotka työnsä verotuksella kustantavat koko hoidon.

Millä voimme katkaista tällaisen kehityskierteen? Onko se tarpeellista? Ja olemmeko edes halukkaita tekemään sitä? Kuinka monet saavat jokapäiväisen leipänsä raasujen auttamisesta? Kuinka paljon ammattiauttajien itsensä tiedostamattomat autoritaarisen kulttuurin valta- ja alistamistarpeet myös ylläpitävät oirekeskeistä palveluverkostoa? Mikä on itse kunkin auttajan raasuriippuvuus? Onko auttaja yhtään mitään ilman autettavaa?

Jos haluamme todella katkaista sukupolvelta toiselle siirtyvän avuttomuuden noidankehän, meidän on kohdennettava käytettävissä olevat voimavavat oikeisiin kohteisiin. Keskeisintä on kehittää sellaisia auttamismenetelmiä, jotka synnyttävät ihmisessä itsessään mielihyvällä latautuneen kyvyn huolehtia itsestään, elämästään ja jälkeläisistään. Meidän on uskallettava myöntää, että biologisesti lisääntymään kyvykäs ihminen ei suinkaan ole sellaisenaan valmis vanhemmaksi, ellei hänellä itsellään ole ollut riittävän toimivia vanhempia. Meidän on luotava sellaisia vaikuttamismenetelmiä, joilla pystytään katkaisemaan avuttomuuden kierre. Se ei tapahdu pelkästään tulojaolla ja bruttokansantuotteen vuotuisella lisäyksellä. On annettava ihmisille sellaista vuorovaikutuksellista kokemusta, joka edesauttaa heitä kasvamaan kohti tuntevaa, tahtovaa ja toimivaa minuutta. Silloin ihminen kykenee johtamaan omaa elämäänsä ja kantamaan vastuuta myös muista – eli olemaan aikuinen.

Mistä sitten saadaan tätä parantavaa vanhemmuutta? Uskon, että meillä on väestössämme paljonkin käyttämätöntä resurssia, eräänlaista kollektiivista vanhemmuutta. Mahdollisuuden sen käyttöön ottoon näen vapaaehtoistyön kehittämisessä ja koordinoinnissa. Henkisestä hylkäämisestä ja yksinäisyydestä kärsivät lapset, nuoret ja perheet saatetaan vuorovaikutukseen niiden kanssa, joilla on halua antaa hyväksyntää,

turvaa ja syyliä sitä tarvitseville. Vapaaehtoiset voivat olla yhtä hyvin ammattiauttajia kuin muitakin aikuisia. Turvallisessa ja aidossa vuorovaikutuksessa uudenlainen kokemus ja uudet ongelmanratkaisumallit siirtyvät itsestään niitä tarvitseville. Tällöin on mahdollista saada korjaavaa lapsuuden kokemusta vanhemmista. Nyt he ovatkin läsnä, ymmärtävät lapsen viestin ja yhdessä hänen kanssaan toimivat yhteisen hyvän kokemiseksi.

Suurimpana esteenä tällaiselle toiminnalle on ihmisten lokeroituminen ja eristäytyminen toisistaan. Nykyisessä yhteiskunnassamme liian usein vain roolit kohtaavat, mutta ihminen itse jää vieraaksi muille ja samalla itselleen. Alueelliset ihmisyhteisöt on aktivoitava avoimeen ja turvalliseen vuorovaikutukseen keskenään. Tämä määrätietoinen työ tulisi tehdä viranomaisten, järjestöjen ja väestön yhteisenä hankkeena, jolla olisi koko kansan poliittinen tuki.

Yhteiskunnan ylläpitämä sosiaali- ja terveydenhuolto sekä eri järjestöt korjaavat ja paikkaavat niitä vaurioita, jotka johtuvat ihmisten aikuisuuden puutteesta. Ongelmallista kuitenkin on se, että auttamisjärjestelmämme eivät välttämättä tuekaan yksittäisten ihmisten kasvua kohti aikuisuutta ja riippumattomuutta. Ne voivat pikemminkin tehdä heistä entistä avuttomampia ja riippuvaisempia auttamiskoneistoista. Kolmannen sektorin vahvistaminenkaan ei tuo asiaan välttämättä mitään oleellista ratkaisua. Varsinkaan, jos se ymmärretään vain siten, että julkisen sektorin tehtävät siirretään halvemmalle ja vapaaehtoisvoimin toimivalle taholle.

Mikäli halutaan ylläpitää ihmisten avuttomuutta ja syrjäytymistä sekä kalliita vero- ja lahjoitusvaroin toimivia auttamiskoneistoja, ei tarvitse tehdä yhtään mitään. Toisaalta voisi olla terveellistä tutkia, kuka hyötyy työttömyydestä sekä lisääntyvästä syrjäytyvien ja avuttomien ihmisten määrästä. Mikäli halutaan todella ehkäistä syrjäytymiskehitystä ja tukea ihmisen kasvua itsensä hallitsevaksi persoonaksi, on käynnistettävä tietoinen yhteiskuntapoliittinen ohjelma. Sillä tuetaan jokaisen kansalaisen kasvua itsenäiseksi ja tuhoavista riippuvuuksista vapaaksi yksilöksi. Meidän tulisi luoda äitiys- ja lastenneuvoloihin sekä päiväkoteihin, kouluihin ja nuorisotyöhön tietynlainen ihmisestä välittävä kulttuuri. Sellainen, jossa tunnustetaan persoonallisen minän kehityksen varhaiset häiriöt ja puutteet ja pystytään antamaan välittömästi korvaavia ja korjaavia kokemuksia niin vanhemmille kuin lapsille ja nuorillekin. Toimivien itseilmainsukeinojen ja vuorovaikutustaitojen oppimisen lisäksi tasapainoisen persoonallisuuden kasvuun kuuluu muutakin. Myös luonnon ja asuinympäristön tarpeet on tunnustettava ja otettava huomioon arkipäivän elämässä. Tämä edellyttää uusien toimintatapojen ja -mallien kehittämistä ja käyttöönottoa koko varhaiskasvatuksen alueella. Myös kansalaisjärjestöt ja lähiyhteisöt tulee nivota tähän kokonaisvaltaiseen yhteistyöhön.

MITEN TURVAAMME TERVEEN KASVUN?

Kasvua pidetään yleisesti tavoiteltavana ja toivottavana. Jos kasvu jää tapahtumatta, mieleen hiipii pelko: Onkohan kaikki kunnossa? Näin on ainakin ihmistaimen kasvua tarkastellessa. Kasvuun liittyy aina odotusta jostakin paremmasta. Pienen lapsen kasvuun vanhemmat varsin usein liittävät toiveita siitä, että lapsi sitten toteuttaa ne haaveet ja unelmat, jotka itseltä jäivät saavuttamatta. Lapsi ikään kuin jatkaa vanhemman elämää ja saavuttaa sen paremman tulevaisuuden, jota hän itse ei

ehtinyt tavoittaa.

Näin monen lapsen harteilla lepää lunastettavien toiveiden taakka, joka ei voi olla vaikuttamatta hänen kasvuunsa. Nämä vanhempien ja suvun odotukset leijuvat sanattomina viesteinä lapsen todellisuudessa. Kasvulla on suunta ja odotus. Kasvulla on myös tausta ja perusta yksilön geeneissä, joihin on kirjoitettu vanhempien ja suvun historia.

Kasvu ei siis olekaan vapaata. Kasvava yksilö ei voikaan valita aivan vapaasti oman kasvunsa suuntaa ja laatua. Siihen vaikuttavat perimä ja ympäristö, vieläpä paljon enemmän kuin yksilö itse. Kasvu ei ehkä olekaan niin riemullista oman itsensä etsimistä, löytämistä ja oman elämänsä haltuunottoa kuin kuvitellaan. Ehkä kasvu pikemminkin on sen toteamista, että minä olenkin vain maailmankaikkeuden alkuräjähdyksen erään tapahtumaketjun lopputuote, joka muokkaantuu edelleen ympäristönsä ahjossa. Ehkä suurin kasvamisen kipu on juuri oman mitättömän asemansa tajuaminen tässä universumissa.

Nykyihminen ihannoi vapautta, itsenäisyyttä ja yksilöllisyyttä. Ajatellaan, että kunhan ihmistaimi vain saisi kenenkään häiritsemättä kasvaa, hänestä tulisi onnellinen. Mutta voiko kukaan tai mikään kasvaa tällä lailla? Eikö kasvu tarvitse juuri sen vastavoimaa - kuolemaa - voidakseen osoittaa kasvussa olevaa elämän voimaa? Jos kasvu on järjestyksen rakentumista niin aineellisessa kuin henkisessä maailmassa, kasvu tarvitsee vastapelurikseen hajottavan kaaoksen. Kasvu ja elämä ovat olemassa vasta suhteessa kaaokseen ja kuolemaan.

Kasvu merkitsee myös muutosta. Se edellyttää luopumista ja siirtymistä johonkin muuhun, jota ei vielä tunneta. Tuntematon on aina pelottavaa. Kasvun on siis kyettävä voittamaan pelkoa. Luopuminen on myös vaikeaa. Vanhemman on luovuttava lapsestaan ja lapsen vanhemmastaan. Sekin ajatus on ahdistava ja pelottava. Luopuminen on osa kasvua.

Ei siis ihme, että puhutaan niin usein kasvukivuista. Kasvaminen tekee kipeää. Kivun aistiminen on merkki siitä, että tuntee pahan ja erottaa sen hyvästä. Ihmisen ja ihmiskunnan elämässä on tärkeää kasvun vaaliminen. Yhtä tärkeää on myös huolehtia siitä, että ihmisellä säilyy kyky aistia kipua. Jos kivun tunne lakkaa, pahaa ei enää tunnisteta. Silloin paha voi päästä valloilleen ja aloittaa tuhoamisensa. Kivun tunne on siis elämän ja kasvun kumppani.

Näe minut!

Ihmistaimen elämä ennen syntymää on pääosin meidän vaikutusvaltamme ulottumattomissa. Tosin tietämyksemme raskaudenaikaisesta kehityksestä lisääntyy koko ajan. Ainakin äidin hyvinvointi ja terveet elämäntavat ovat lapsen tulevan elämän kannalta tärkeitä. Varsinainen vuorovaikutteinen vanhemmuus alkaa kuitenkin vasta syntymän jälkeen.

Vastasyntynyt vauva on olemassa vahvasti vain tunteittensa kautta. Maailmaa hänen ympärillään kannattelevat äiti ja isä. Lapsen oma kuuluminen tähän todellisuuteen on riippuvainen siitä, kokeeko hän tullessaan ymmärretyksi tunteittensa välityksellä. Vanhempien tulee siis aistia omalla tuntemuksellaan lapsen tarpeet: milloin lapsella on nälkä, kylmä, kipu tai läheisyyden tarve. Jos vanhemmat kykenevät omalla tunteellaan olemaan läsnä, ymmärtämään lapsen viestin ja vastaamaan siihen toiminnallaan, he ovat luoneet lapselle turvallisen ja ennakoitavan

maailman.

Ihmiskuntaan kuuluvat kuitenkin myös sellaiset äidit tai isät, joilta tämä lapsen näkemisen ja kokemisen kyky syystä tai toisesta puuttuu. Tällöin lapsen tunneviestit jäävät ilman vastavuoroisuutta ja lapsi oppii, että mitään tunneviestejä ei kannata lähettää. Hän joutuu tappamaan ja tukahduttamaan omat tunteensa. Hän kehittää vain toiminnallisen tavan viestiä omasta itsestään. Hän oppii myös mahdollisimman aikaisin selviytymään itse oman arkielämän toiminnoista ja eikä pyydä kenenkään apua. Jos lapsen läheisyydessä ei ole ketään, joka ymmärtää lapsen kokemusta, lapsi poistaa kaiken kokemuksen tarpeettomana. Tällöin ihmissuhteet rakentuvat kokonaan ilman tiedostettuja tunteita pelkästään hyödyn ja vallankäytön välinein. Lapsi ja lapsen tahto on aina aikuisen valtaan alistettu, ja lapsi palvelee olemassaolollaan aikuisten tarpeita. Kun lapsi kasvaa, hänkin alkaa alistaa muita, itseään heikompia. Sellainen elämä on vain valtapeliä, jossa vahvin voittaa.

Pienelle lapselle on äärimmäisen tärkeää, että hän tulee nähdyksi ja huomatuksi omana itsenään pelkästään sen vuoksi, että hän on olemassa. Vaikka pienellä lapsella ei vielä olekaan kykyä puhua ja käyttää sanoja viestittämään itsestään ja tarpeistaan, hän tekee sen kuitenkin tunteillaan ja olemuksellaan. Hänelle tuo turvaa se, että hänen läsnäolonsa aistitaan ja että hän voi aistia myös hoitavan aikuisen läsnäolon. Aistiminen tapahtuu näkemisen, kuulemisen ja ihon kosketuksen välityksellä.

Silmät ja katse ovat erityisen keskeinen olemassaoloon liittyvä alue. Katsekontakti aikuiseen tulisi muodostua kahden kuukauden ikään menneessä. Sanonta ”silmit ovat sielun peili” johtunee siitä, että katseen välityksellä lapsi imuroi varhaisimmat ja pysyvimmat kokemuksensa häntä ympäröivästä todellisuudesta. Nuo kokemukset ovat kätkeytyneinä äidin silmien ilmaisemaan tunnetilaan ja hänen katseeseensa. Jos äidin silmistä loistaa ilo ja rakkaus lapseen, nämä tunnetilat heräävät elämään myös lapsessa.

Lapsi herättää aina vanhemmassaan tunneyhteyden tämän omaan varhaislapsuuteen tahtoi tämä sitä tai ei. Aikuisen katsoessa lasta hänessä heräävät oman lapsuuden tunnemuistot, niin hyvät kuin pahatkin. Jos omat varhaiset tunteet ovat vailla sanoja ja mielen symboleja, ne saattavat ryöpsähtää liikkeelle kaaoksen tavoin ja herättää ahdistavan ja pelottavan tunnetilan. Tällöin tuntuu paremmalta välttää lapsen katsetta. On helpompi kiinnittää huomio vain ulkoiseen olemukseen, siisteyteen tai sievyyteen. Myöhemmin pelkkä lapsen toiminnan ja käytöksen tarkastelu auttaa välttämään lapsen ja aikuisen tunnesuhteen herättämiä sekavia tunteita. Vuorovaikutus kulkee kohti turvallisten roolien omaksumista puolin ja toisin.

Pieni lapsi pitää varsin paljon piiloleikeistä. Näiden leikkien avulla lapsi kätkeytyy ensin aikuisen katseelta ja tulee sitten taas näkyviin. Ilo nähdyksi tulemisesta purkautuu hersyvään nauruun ja vauvan hekotukseen. Vahvoja olemisen tuntoja stimuloi aikuisen katseen kadottaminen ja sen jälleen löytäminen. Minä katoan sinulta ja minä jälleen löydän sinut! Hieman varttuneempi lapsi leikkii mielellään kätkeytymistä myös kokonaan eikä vain katseelta. Hän odottaa, että häntä etsitään. Hän haluaa kokea olevansa etsijän vaivannäön arvoinen ja etsijän iloitsevan hänen löytämisestään. Kuinka itsetuntoa hiveleekään, että joku on minusta niin kiinnostunut, että näkee vaivaa nähdäkseen minut!

Jos kukaan ei ole tässä mielessä nähnyt lasta eikä ollut hänestä kiinnostunut, tämä kokemuksellinen tarve jää tyydyttämättä. Lapsi odottaa

jatkuvasti sitä aikuista, joka huomaisi hänet ja olisi hänestä niin kiinnostunut, että alkaisi etsiä häntä. Jos aikuinen ei huomaa lasta tavanomaisen olemisen ja elämisen parissa, lapsi saattaa alkaa tyydyttää aikuisen näkemisen tarvettaan häiritsemällä aikuista. Tällöin hän saa todennäköisesti vihamielistä ja aikuisen taholta rankaisevaa huomaamista. Lapselle se merkitsee vain aikuisen huomiota, oli se millaista tahansa. Hän kokee nähdyksi tulemisen aina hyvänä, vaikka siihen liittyykin vihamielisyyttä ja rangaistusta. Näin saattaa rangaistuksista muodostua lapsen mielihyvää ylläpitävä järjestelmä, joka itsessään ruokkii tarvetta häiriökäyttäytymisen jatkamiselle.

Lapselle nähdyksi tuleminen merkitsee hänen olemassaolonsa turvaa. Minä olen turvassa, jos joku jo ennen minua ollut, minua vahvempi ja voimakkaampi näkee minut eikä uhkaa minua. Näin lapsi todennäköisesti kokee. Kaikkein turvallisin kokemus lapselle tulee siitä, että myös hänen kielteiset tekonsa, tunteensa ja ajatuksensa voidaan nähdä ja silti hän on hyväksytty ja turvassa. Monessa kirkossa on Jumalan kaikkinäkevä silmä valvomassa alttaritaulun yläpuolella. Se muistuttanee vanhemman silmää, joka on varmasti varhaisin näköaistimus ja lapsen kokemus itseään vahvemmassa voimassa. Jos tämän silmän takaa huokuu ehdoton turva ja hyväksyntä, on elämän ensimmäinen peruspilari – turvallisuus - paikallaan.

Nähdyksi tulemisen turvallisesta kokemuksesta tulee kyky luottaa toiseen ja ennakoida tulevaisuutta jonkinlaisella varmuudella. Pienelle lapselle voi tällöin muodostua myös kokemus jonkun toisen omana olemisesta. Jos tällainen isän ja/ tai äidin omana olemisen kokemus tuo riittävästi mielihyvää tai poistaa mielihyvää eikä riistä lasta, lapselle tulee myös myöhemmin kyky ottaa oma elämä omaksi samojen arvojen ohjaamana. Itsenäistymiseen tarvitaan omana olemisen kokemus. Jos se on riittävän turvallinen, sen turvan suojassa voi kestää eriytymisen tuskaa, kipua ja yksinäisyyttä. Ilman johonkin kuulumista ei voi koskaan kokea siitä eriytymistä. Toimivien sosiaalisten vuorovaikutustaitojen perusteena on kyky tehdä ero itsensä ja ulkomaailman välillä. Samaten siihen kuuluu kyky säädellä eri tunnetilojen jännitteitä itsessään sekä itsensä ja ympäristön välillä.

Sanoja tunteille

Nähdyksi tulemisen jälkeen lapsella on tarve tulla myös kohdatuksi. Kohtaaminen ei tarkoita sitä, että lyömme otsat yhteen ja puskemme toisiamme, kunnes toinen antaa periksi ja alistuu. On toki tällaista lapsen ja vanhemman välistä kohtaamista, mutta nimittäisin sitä pikemminkin valtataisteluksi kuin ihmisen kohtaamiseksi. Laumaeläinten yhteisöissä, ihmisapinoiden sekä ihmistenkin keskuudessa tunnetaan kyseinen ilmiö. Vahvempi hallitsee aina heikompaa. Vallankäyttö tuo turvallisuuden tunnetta ja mielihyvää. Alistaminen ja alistuminen koetaan myös vahvana kohtaamisena tunteiden tasolla, vaikka tunteita ei ilmaistakaan sanoilla. Ilmeet, eleet ja käyttäytyminen osoittavat, kuka hallitsee ja ketä. Perinteisesti lapsi on ollut aina alistetuin ja vajaanlaisin jäsen ihmisyhteisöissä. Hänet on paljolti kohdattu vain hyötyesineenä ja käytetty aikuisten tarpeisiin.

Moderni ihminen odottaa itsensä kohtaamista myös muulla kuin vallankäytön tasolla. Lapsi on mahdollista kohdata myös tunteiden alueella. Voi aistia omat tunteensa sekä myös lapsen tunnetodellisuuden. Tämä sanaton viestintä on mahdollista pukea myös sanoiksi. Siten sanoista tulee tärkeitä kohtaamisen välineitä.

Alunperin hyvä olo ja hyvä mieli ovat yhteydessä niihin elämäntilanteisiin, jotka synnyttävät, tukevat ja ylläpitävät elämää. Ajatellaan esimerkiksi lapsen ihon pehmeää silittävää kosketusta kohdun samettista seinää vasten tai ensimmäisiä maitoaterioita pehmeässä äidin syleilyssä. Hyvä tunne on siis vahvasti elämän puolella. Elämässä on havaittavissa jotakin järjestystä. Järjestys antaa mahdollisuuden ennakoida, ja tämä lisää turvallisuuden tunnetta. Järjestyksen luomiseen tarvitaan aina energiaa. Järjestys ei synny itsestään ja tyhjästä. Mistä elämä ottaa voiman järjestyksen luomiseen?

Paha olo kytkeytyy lapsella olosuhteisiin, jotka uhkaavat elämää ja sen ylläpitämistä. Niitä ovat mm. nälkä, kylmä, ruumiinvamma, sairaus ja yksinäisyys. Elämän ja kuoleman voimat ottavat toisistaan mittaa kaikkialla eikä kukaan jää osattomaksi tästä taistosta. Elämä on mahdollista niin kauan kuin elämänvoimat ovat suuremmat kuin kuolemanvoimat. Järjestys ja kaaos ovat alituisesti toistensa vihollisia. Ilman toista ei olisi toistakaan. Ilman kuolemaa ei olisi elämäkään. Viha on oikea tunne pahaa kohtaan. Vihasta saa voimaa torjua pahaa ja uhkaa. Viha on silloin hyvän palveluksessa, jos se kohdistuu pahaa vastaan. Viha sinänsä ei ole hyvä tai paha. Vihan tunne on vain käyttövoima, jonka voi valjastaa toimintaan. Toiminta voi suuntautua joko rakentamaan järjestystä ja hajottamaan sitä. Kyse on siitä, mitkä arvot ohjaavat tunteita. Elämän laadun kannalta oleellista on, ohjaavatko tunteita elämää ylläpitävät arvot vaiko elämää tuhoavat arvot. Tämä on tärkeämpää kuin tunteiden voimakkuus sinänsä. Arvojen sisällön voi kuitenkin saada selville vasta toiminnan tuloksista, sen hedelmistä.

Mielenkiintoista on, että elämää tuhoavat arvot saattavat tuntua erittäin miellyttäviltä ja hyviltä, jopa rakastettavilta. Kuinka se on mahdollista? On totta, että ihminen ei kestä liian paljon pahaa oloa. Jos lapsen elämässä on liian paljon pahaa, pelkoa, yksinäisyyttä ja oman tahdon riistoa ja alistamista, lapsi alkaakin nauttia pahasta olostaan. Tällöin pahasta on tullut hyvä ja hyvästä paha. Näin ollen elämänvastaiset tuhoavat toiminnat tuottavatkin mielihyvää itselle, vaikka ne aiheuttaisivatkin kärsimystä toiselle. Näin on ymmärrettävissä, kuinka oikeutettu paha syntyy.

Onko oikeaa kasvatusta?

Suomalaisessa kasvatusilmastossa on perinteisesti hyvän lapsen tehtäviin kuulunut olla aina kiltti ja käyttäytyä moitteettomasti. Käyttäytyminen heijastelee aina lapsen kulloistakin tunnetilaa. Hyvän ja moitteettoman käytöksen vaatimus on edellyttänyt siten aina hyvää ja kaunista tunnetilaa. Mutta hyvää ei voi olla olemassa ilman pahaa. Perinteisen perusolettamuksen mukaan vanhemmat ovat aina hyviä ja tahtovat vain lapsen parasta. Jos lapsi kuitenkin erehtyy kokemaan jotakin muuta ja ilmaisee sen vihamielisenä tunteena ja vastustaa vanhempien tahtoa, se tulkitaan kapinaksi vanhempia vastaan. Jos kapinoi hyvää ja oikeaa vastaan, täytyy olla paha ja väärässä. Siis lapsi on paha ja väärässä. Oikea kasvatusta oli siis sitä, että lapsesta kasvatettiin paha pois. Jäljelle jäi vain pelkkä ja puhdas hyvä lapsi, joka tuotti vanhemmilleen mainetta ja kunniaa.

Yhdenlainen kasvatusta saattaa perustua lapsen kielteisenä pidetyn käyttäytymisen nujertamiseen. Kaikki vihamieliset tunteet vanhempia kohtaan tukahdutetaan. Silloin tapahtuu eräänlainen lapsen minän murha. Sillä on harhaista ajatella, että pahan poistamisen jälkeen jää vain pelkkää hyvää. Jos lapsen vihan tunne tukahdutetaan väkivalloin, lapselle

jää jäljelle sammumaton viha, joka hakee ikuisesti hyvitystä ja kosta. Tukahduttamalla vihan tunne tapetaan myös kyky rakkauteen. Jäljelle jää tunteeton ja kuollut minä, jolla on ihmisen ulkokuori mutta elävä tunne puuttuu.

Vastaanotolleni tuotiin kerran eräs 13-vuotias poika, jonka vanhemmat olivat huolissaan pojan elämän sekaisuudesta. Vielä puoli vuotta sitten poika oli käynyt koulua kunnolla ja kaikki kotitoimet olivat sujuneet ilman moitteita. Poika oli saanut vanhempien mukaan paljon hyvää eikä häneltä ollut kielletty mitään, mitä hän oli halunnut. Mutta yhtäkkiä koulunkäynti ei enää kiinnostanut lainkaan. Poika oli ihastunut erääseen tyttöön ja halusi vain puhua puhelimesta hänen kanssaan. Poika oli viestittänyt, että ei jaksakaan enää elää, koska elämässä ei ollut mitään järkeä.

Minulle poika sanoi aivan samaa: ensin mennään tarhaan, sitten käydään koulua, sen jälkeen tehdään työtä ja sitten kuollaan. Onko siinä mitään järkeä? Sanoin, että elämässä ei todellakaan ole mitään järkeä. Mutta elämässä voi olla mieli: siinä voi kokea olevan monenlaisia tunteita, jotka välistä tuntuvat ihan kivoilta. Silloin sitä haluaakin olla elossa. Sitten kysyin, mikä pojasta tuntuu hyvältä ja mikä pahalta. Poika vastasi, että hänellä ei ole enää mitään tunteita, kaikki on ihan yhdentekevää. Huomautin, että onhan hän rakastunut, toki tunteita silloin täytyy olla olemassa. Onko mikään hyvää? Silloin hän kertoi, että hän on kokenut paljon pahaa. Niin paljon, että on alkanut pitää pahaa hyvänä ja jopa nauttii siitä. Kysyin, mikä hänestä on sitten ollut mukavinta viimeisen vuoden aikana. Hän kertoi, että kun isä löi taloa rakentaessaan vasaralla sormeensa niin että veri roiskui. Siitä hänelle riitti iloa puoleksi vuodeksi. Pojan mukaan pahinta hänen elämässään on ollut se, että hänen on aina ollut pakko olla isän kanssa samaa mieltä kaikissa asioissa. Isälle ei ole voinut sanoa vastaan milloinkaan. Isä oli aikoinaan vihannut oman isänsä liian ankaraa kasvatusta. Hän oli päättänyt tehdä oman poikansa elämän pelkästään hyväksi. Tässä tulos. Tahtoessaan tehdä pelkästään hyvää isä olikin aiheuttanut pojalleen sietämättömän kärsimyksen.

Rakkaus ja viha

Tyttäreni löytäessä uusia sanoja ja ilmauksia iloitsimme yhdessä ja ihastelimme hänen saavutuksiaan. Kuitenkin huomasin, että sanat kuvasivat pääasiassa esineitä ja tekemistä, eivät niinkään tunteita ja kokemista. Mielestäni erittäin tärkeä sana on rakkaus. Oikein mietin, miten usein kuulin sen korvissani. Minun täytyi myöntää, että eipä sitä kuulu juuri ollenkaan. Ahdistuin aivan ja mietin kuumeisesti, miten voisin havainnollistaa sen sanan sisällön, mitä se oikein on. Koira ja kissa, tyttö ja kuppi ovat aivan helppoja. Mutta mitä on rakkaus?

Sitten tarjoutui tilaisuus. Tytär oli pahoittanut mielensä jostain syystä perusteellisesti ja oli raivon, itkun ja epätoivon tilassa. Otin hänet syliini ja aloin rauhoitella, mikä ei ollut mikään helppo juttu. Lopulta päädyimme olemaan ihan vierekkäin. Siinä hän kääriytyneenä kainalooni alkoi saada tunteitaan järjestykseen ja rauhoittua. Samalla puhelin hänelle, että hän on isän rakas ja isä rakastaa pikku tyttöään. Toivoin voivani viestittää, että rakkaus lohduttaa, poistaa pahan mielen ja saa aikaan järjestyksen ja olemisen turvan. Rakkaus muuttaa myös pahan olon hyväksi ilman, että paha olo siirtyy keneenkään toiseen. Rakkaus sammuttaa vihan ja pelon.

Huomasin, kuinka vähän luonnostaan annamme sanoja tunteille ja

kokemuksille. Pidämme kyllä itsestään selvänä, että lapsemme ymmärtävät meidän tunteitamme ja osaavat ottaa ne huomioon. Mutta kuinka vähän me kerromme niistä juuri silloin, kun ne ovat ajankohtaisia. Ehkä vihan tunne on poikkeus. Jokainen lapsi tietää, milloin äiti tai isä on vihainen. Entä millainen on isän tai äidin rakkaus? Kuinka usein se onkin lahjan tai rahan antamista? Onko se tunnetta lainkaan?

Uskon, että pieni lapsi kokee maailman valtavan rakastettavana paikkana ja haluaa kiinnittyä rakkauden tunteella äitiin, isään ja sisaruksiinsa ja kaikkiin ihmisiin ja eläimiin. Hän tarjoaa rakkauttaan kaikille. Mutta saako hän sitä samaa tunnetta, joka vahvistaisi hänen kokemustaan? Onnellinen se lapsi, joka saa rakkauden tunteilleen vastarakkautta. Tällöin hänellä on kokemus, että maailmassa on rakkautta. Tosin hän joutuu kohtaamaan myös vihaa ja väkivaltaa, mutta silloin hänellä on kyky erottaa hyvä ja paha toisistaan ihan oikein.

Jos lapsen rakkauden tunteisiin ei toistuvasti vastata lainkaan rakkaudella, lapsi kokee maailman pahana paikkana. Siellä rakkauden tunteelle ei näytä olevan mitään käyttöä. Silloin hän hylkää sen kokonaan. Ainoaksi rakastettavaksi asiaksi tulee valta, joka tuo turvaa ja lohtua. Tunteiden kehittymisen kannalta on oleellista, että ihmisen aivojen tunnealueet pääsevät solmimaan yhteyksiä tietoisien minän kanssa. Tämän pitäisi päästä tapahtumaan 14 vuoden ikään mennessä. Joidenkin aivotutkijoiden mukaan yhteyksien muodostuminen olisi sen jälkeen mahdotonta. Mikäli yhteyksiä ei ole syntynyt, ihminen jää pysyvästi sokeaksi omille tunteilleen. Hän voi korkeintaan päätellä ulkoisista merkeistä, onko hän onnellinen tai onneton ja elääkö hän hyvää vai huonoa elämää. Ulkoisen elämän mittarit, raha, asema ja valta kertovat silloin enemmän elämän laadusta kuin oma tunne, joka ei kerro yhtään mitään.

Rakkauden vastatunne on viha. Sen kokeminen ja ilmaiseminen on perinteisesti ollut kielletty - ainakin lapsilta. Lapsen on odotettu vain rakastavan. Vanhemmalle on ollut vihaaminen sallittua. Vanhempi tietää, mikä on oikein ja mikä väärin. Vihalla aikuinen on luonut pelon ilmapiirin. Siinä lapsi oppii, mikä on sallittua ja mikä ei. Pelko on näin ollen ollut kasvatuksen ja hyvän käytöksen opas. Jos pelkkä pelon tunne ei riittänyt, oli lupa kurittaa: "Joka kuritta kasvaa, se kunniaa kuolee".

Muisteltuani pitkään oman lapsuuteni tunnemaailmaa saatoin muistaa, että jäin monta kertaa liian yksin tunteitteni kanssa eikä kukaan ymmärtänyt minua. Kerroin tämän eräänä aamuna tyttärelleni, joka oli silloin kuuden ikäinen. Sanoin hänelle, että minä olen varmasti monta kertaa jättänyt huomaamatta sinun tunteesi ja tehnyt silloin sinua kohtaan väärin. Mutta seuraavan kerran, kun huomaat niin käyvän, tule ja sano se minulle niin selvästi, että tajuan.

Vähää aikaisemmin vaimoni oli lähtenyt autolla kauppaan ja tytär sekä pari vuotta nuorempi veli olivat ruinneet mukaan. Vaimoni ei halunnut ottaa heitä vaan jätti heidät kotiin isin kanssa. Molemmat nostivat pettymyksestä ison metelin ja alkoivat itkeä ja kiukutella. Tätä en kuitenkaan sietänyt vaan käskin heidän vihaisesti lopettaa itkunsa. Perustelin, että eihän tässä ole mitään syytä itkeä: on kaunis kesäpäivä, linnut laulavat, talo ei pala eikä heillä ole verta vuotavaa haavaakaan. Ei ole mitään syytä itkeä. Mutta jos he haluavat välttämättä huutaa, he voivat itkeä itsensä vaikka kuiviksi, se ei minulle kuulu. Jos heillä on äidin kanssa jotain erimielisyyttä, on heidän hoidettava asiansa hänen kanssaan sitten kun hän palaa kaupasta! Tehtyäni tämän selväksi häivyin huoneeseeni tekemään töitäni.

Tämän jälkeen tyttäreni oli mennyt huoneeseensa itkemään sänkyynsä ja hakannut patjaa. Hän oli hokenut, että isi oli tuhma ja muistanut, että hänellä oli lupa tulla sanomaan se minulle päin naamaa. Hän tulikin eikä peiteltytunteitaan. Silloin tajusin, kuinka tärkeää on antaa sijaa lapsen omalle kokemukselle ja myöntää se oikeutetuksi. Tulee hyväksyä itku, vaikka minun näkökulmastani hänellä ei olisikaan ollut syytä itkeä. Lapseni on eri ihminen ja kokee eri tavalla. Mikä minä olen määrittelemään ja sanomaan, miten hän saa kokea minun tilanteen. On väkivaltaa häntä kohtaan, jos määrittelen oikeaksi vain oman kokemukseni ja näkemykseni. Sellaista väkivaltaa on lupa vastustaa ja vihata.

Vihan tunne auttaa löytämään omat rajat ja katkomaan riippuvuuden ja alistumisen siteitä. Muumitarinoissa näkymätön lapsi Ninni sai kasvonsa vasta tultuaan vihaiseksi. Ninni oli tullut näkymättömäksi ironisen tätinsä hoidossa. Hyvässä Muumimamman hoidossa hän sai itsensä muuten havaittavaksi, mutta kasvot pysyivät näkymättöminä. Vasta vihastuminen Muumipapalle ja hänen häntänsä pureminen saivat Ninnin kokonaan näkyväksi.

Kateus ja mustasukkaisuus

Kateus on luonnollinen tunne. Se kertoo, että kateuden kohteella on jotakin sellaista, mitä minulla ei ole. Kateellinen aistii erilaisuutta itsensä ja toisen välillä. Kateellinen kokee saaneensa vähemmän kuin toinen. Terve kateus voi johtaa sellaiseen toimintaan, jonka tuloksena minun vajaukseni tulee vähenemään, voidaan päästä tasoihin tai minä voin jopa pistää paremmaksi. Mikäli minä en pysty saamaan kadehtimaani, sietämätön kateuden tuntee voi saada minua pilkkaamaan kateuden kohdetta tai tuhoamaan sitä tavalla tai toisella.

Lapset ovat avoimen kateellisia toisilleen. Sisarusten kesken kateus on jokapäiväistä ruokaa, joka aiheuttaa lukemattomia riitoja ja tappeluja. On hyvä oppia tunnistamaan kateus tunteena. Sitä voidaan tarkastella ja hyväksyä se todellisena syynä moneen ristiriitaan.

Kateuden tunteen tunnistaminen voi ehkäistä myös tappelun, kuten seuraava tapaus osoittaa. Kuusivuotias poikani pyysi minua kaivamaan hänelle ison lumiluolan kinokseen. Kolmivuotias pikkusisar halusi myös luolan samaan kinokseen. Poika oli kaverinsa kanssa jo kaivanut hieman alkua itselleen. Annoin pikkusiskolle etusijan luolan teossa, koska hänellä ei ollut vielä luolaa lainkaan. Siskon luolaa kaivaessani poika hoputti minua lopettamaan ja siirtymään hänen luolansa tekoon. Hänen oli selvästi vaikea katsella, kuinka siskon luola valmistui ja hänen luolansa näytti pienemmältä.

Lopulta koitti pojan luolan vuoro. Siitä piti tulla suurempi kuin siskon luolasta ja lupasin sellaisen tehdäkin, olihan hän isompikokoinenkin. Pojan luolaa kaivaessani pikkusisko oli kiivennyt luolan aukon yläpuolelle ja potki sieltä lunta kaivantoon. Poika ärjyi vihaisena ja komensi siskoa lopettamaan. Sisko vain jatkoi kiusantekoa. Odottelin, milloin veljen pinna loppuu ja hän käy siskoon käsiksi. Hämmästyin kuitenkin veljen ilmoittaessa helpottuneena, että sisko onkin hänelle vain kateellinen suuremmasta luolasta ja sen vuoksi kiusaa. Veli ymmärsi toisen tukalan olon. Siten hänellä ei ollut oikeasti mitään pelättävää siskon taholta. Siis mitään todellista uhkaa ei ollut eikä hänen tarvinnut lähteä hyökkäämällä puolustamaan itseään tai luolaansa. Uhkaava tilanne oli voitettu ilman fyysistä kamppailua pelkästään päättelemällä.

Mustasukkaisuus on halu omistaa joku kokonaan ja kyvyttömyyttä jakaa häntä toisen kanssa. Varhaisessa lapsi-vanhempisuhteessa lapsi haluaa omistaa vuoroin äidin tai isän kokonaan eikä halua, että tämä on samanlaisessa suhteessa kenenkään muun kanssa. Mustasukkaisuudessa on vallitsevana tunteena omistamisen ja hallinnan kokemus, joka antaa turvallisuuden tunnetta. Omastaan antaminen ja toisen kanssa jakaminen ovat sietämätön vaatimus, johon mustasukkainen ei voi suostua.

Sisarukset joutuvat kohtaamaan mustasukkaisuutta arkipäivän tilanteissa. Vanhempien olisi hyvä oppia tunnistamaan nämä tilanteet ja nimeämään, kuka milloinkin oli mustasukkainen ja kenelle. Näin näistä luonnollisista tunteista tulee siedettäviä ja hallittavia. Voidaan oppia tekemään myös kompromisseja. Mieleeni tulee tilanne, jolloin luin iltasatua sängyssä kolmelle lapselle. Kaikki olisivat halunneet olla kainalossa, mutta vain kahdelle oli paikka. Kolmas joutui pulaan ja alkoi vaatia itselleen paikkaa kainaloon. Joskus päädyttiin vuoroihin, että kukin on vuorollaan reunimmaisena. Reunaan jäänyt häiritsi useimmiten kuitenkin lukemista ja muiden keskittymistä, koska oma oleminen oli vaikeaa. Välillä sovittiin, että yksi lapsista on isin mahan päällä ja muut sivuilla, jolloin kaikki olivat yhtä lähellä. Eri tilanteissa saatettiin keskustella, kuka milloinkin oli mustasukkainen, kun joutui jäämään syrjään. Vähitellen lapset oppivat luottamaan, että vaikka joutuukin välillä syrjään, pääsee jonkun ajan kuluttua jälleen lähelle. Siten taistelu paikasta saatiin siedettäväksi, vaikkei koskaan täysin loppumaan.

Toinen esimerkki kertoo myös mustasukkaisuudesta, josta lapset osasivat jo puhua itsekkin. Eräänä iltana istuin olohuoneen sohvalta katsomassa telkkaria. Kymmenvuotias isosisko lojui myös sohvalta ja nojasi päätään syliini. Samaan aikaan neljävuotias pikkusisko tuli huoneeseen, näki tilanteen ja käveli jalkojaan tömistellen ihan viereen. Hänen tuima ja vihainen katseensa ei jäänyt isosiskolta huomaamatta. Hän totesikin, että sisko oli nyt mustasukkainen. Tarjosin kompromissia ja ehdotin, että pikkusisko tulisi isin polvelle istumaan ja isosisko voisi nojata edelleen isin syliin. Pikkusisko kiipesikin polvelle, mutta isosisko ampaisi itsensä ylös ja poistui huoneesta vihaisena. Mustasukkaisuuden, vihan ja kateuden tunteita ei voida poistaa eikä niin pidäkään tehdä. Ne on hyvä tunnistaa ja käyttää niistä oikeita nimiä.

Tunteiden kierrätys

Vaikka tunteet eivät ainakaan tämän päivän tietämyksen mukaan ole mitään tunnettua ainetta, ne sisältävät suunnattoman suuren energialatauksen. Hallitsematon mustasukkaisuus on johtaa tappoon tai murhaan. Sietämätön pelko voi johtaa sotavarusteluun ja lopulta hyökkäykseen sekä mittaamattoman tuhon kylvämiseen.

Tunteet eivät ole ”vain tunteita”, jotka voidaan jättää huomiotta. Kuvaisin tunteita eräänlaisena ydinreaktorin polttoaineena, joka hallitsemattomana voi käynnistää valtavan laajan ja kaaosta ja hävitystä kylvävän tuhon. Mutta hallitut ja järjestyksessä olevat tunteet voivat olla ihmiselämälle suureksi iloksi ja hyödyksi sekä elämänlaadun että mielekkyyden lähteenä. Aivan samoin kuin hallittu ydinenergia voi olla ihmiskunnalle suureksi hyödyksi ja rakennukseksi.

Tunteet ovat ikään kuin aineetonta ainetta, jota voidaan välittää ihmiseltä toiselle. Myös eläimillä on tunteita, joita ne viestittävät toisilleen. Tunteilla on merkittävä asema sosiaalisen järjestyksen ylläpidossa ja

ryhmien hallinnassa. Tunteiden välittyminen tapahtuu yleensä huomaamatta, ikään kuin varkain. Me voimme katkaista yhteytemme epämiellyttäviin ja sietämättömiin tunteisiin. Toisaalta haluamme anastaa toiselta hänen miellyttävää tai hyvää oloaan. Ihminen on tällaisessa tunteiden käsittelyssään luomakunnan mestari.

Kaikkein avoimimmin tunteiden käsittely konkreettisilla tavoilla ilmenee lasten keskuudessa. Aikuiset osaavat naamioida tunteiden kierrätyksen eri roolien toiminnoiksi, joihin heillä on mielestään täysi oikeutus. Siten aikuinen usein keplottelee itsensä kuiville tunnevarkauksistaan tai tunnejetteittensä kippaamisesta toisten niskoihin. Lapset ovat vielä avoimia, luottavat yleensä aikuisiin ja uskovat elämän mahdollisuuksiin. Tämän vuoksi aikuiset haluavatkin lapsilta hyviä tunteita itselleen ja kaatavat heidän niskoilleen omat sietämättömät tunteensa. Tämä on mahdollista, koska lapsi on yleensä aina alistetussa asemassa suhteessa aikuiseen. Myös organisatorinen valta tuo saman tunteiden riiston ja kuormittamisen mahdollisuuden. Lapset kiusaavat toisiaan kotona ja koulussa. Aikuiset piinaavat toisiaan kotona ja työpaikoillaan. Silloin kun toinen ei voi poistua paikalta, tunteiden riistolle ja kierrätykselle on kaikki edellytykset. Kaikenlaiset riippuvuussuhteet ovat parhaita tunteiden siirtämisen reittejä.

Viihdetaiteilijat ja uskonto ovat myös merkittäviä tunteiden säätelyssä. Ammattitaitoinen hauskuttaja ja viihdyttäjä saa ihmiset hyvälle tuulelle. Ilo ja riehakkuus tarttuvat samoin kuin pelko ja paniikki. Uskonnot hallitsevat ja säätelevät myös ihmisten tunteita äärimmäisen hädän ja kuoleman kohtaamisen hetkellä. Uskonnollisten rituaalien kautta syyllisyys ja pelko voidaan siirtää pois ja antaa tilalle iloa, onnea ja turvallisuuden tunnetta.

Tunteiden kierrätys on lapsiperheen arkipäivää. Poikani ärsytti jostain syytä vanhempaa siskoaan, joka alkoi itkeä ja valitti asiaa minulle. Poika sen sijaan vaikutti tyytyväiseltä ja myhäili itsekseen. Kysyin, mitä tapahtui. Sisko sanoi, että veli oli haukkunut häntä hölmöksi. Kysyin, oliko hän sitten hölmö. Tytär totesi, että hän ei ole hölmö. Sanoin, että olemme yhdessä siitä asiasta samaa mieltä. Jos veli jostain syystä pitää jotakuta hölmönä, niin pitääköön. Jos on vaikea hyväksyä hänen mielipidettään, voi keskustella hänen kanssaan. Hän saattaa sitten yrittää tehdä sovintoa. Muussa tapauksessa voi olla leikkimättä hänen kanssaan. Samalla tytär rauhoittui ja alkoi puuhata omiaan välittämättä veljestään. Aivan pian tämän jälkeen veljen olo tuli kurjaksi. Hän alkoi raivota ja itkeä. Menin hänen luokseen ja lohdutin häntä. Hän oli pettynyt jossain ihan omassa asiassaan ja siirtänyt huonon olonsa siskolleen. Kun asia oli hoidettu veljen kanssa ja hänen pettymyksensä oli saatu käsiteltyä, hän saattoi pyytää anteeksi loukkaamistaan. Lasten välinen leikki pääsi jatkumaan edelleen.

Aikuisen tehtävänä on toimia lasten tunnesäiliönä ja neutraloida heidän sietämättömiä tunteitaan. Silloin heidän ei tarvitse kierrättää niitä toistensa niskaan. Aina aikuinen ei tietenkään ole paikalla, ja silloin kiusallinen tunteiden siirto lähtee helposti käyntiin. Jos tunteet kiertävät vain tunteina, ongelma ei yleensä ole kovin suuri. Varsinaiset vahingot syntyvät vasta sitten, kun ryhdytään ikävistä sanoista tekoihin. Tunteista tehdään toiminnan kautta täyttä totta. Sen vuoksi onkin hyvä, jos tunteet tunnustetaan ja niitä voidaan käsitellä riittävän ajoissa. Silloin paha tunnetta ilmentävät teot ovat vielä estettävissä.

Sovinto ja anteeksianto

Pahat ja kaaosmaiset voimat jylläävät ja saavat aikaan kärsimystä ja tuhoa. Utopia onnellisesta ja hyvästä elämästä on vain utopiaa. Todellisuudessa joudumme tekemisiin ennemmin tai myöhemmin pahan kanssa. Jokaisella on syntymätraumansa ja imetyksen vieroituskokemuksensa käsittämättömänä pahana, johon oli vain alistuttava. Mutta jos jäisimme lopun ikäämme imemään äidin rintaa, emme koskaan osallistuisi elämän taistoon. Siinä voimme välillä jopa olla tyytyväisiä pienistä erävoitoista kamppaillessamme kaaoksen ja kuoleman kanssa. Lopulta kuolema voittaa. Me palaudumme luonnon alkuvoimien kierrätykseen, josta olemme tulleetkin.

Jos elämän peruskäsityksemme ei kuulu lainkaan pahuutta, joudumme aina pahaa kohdatessamme olemassaolon kriisiin. Pahan kosketus tekee aina kipeää. Ilman fyysistä ja psyykkistä kipuaistiamme olisimme alttiina kuolemalle ja pahuudelle emmekä osaisi puolustaa itseämme. Kipu auttaa vaaran tunnistamisessa ja oman elämän suojelussa. Jos emme osaa suhteuttaa ja neutraloida kokemaamme pahaa, katkeroidumme ja jäämme kärsimään pahasta sekä siihen kiinni. Ainoana mielihyvänä ja helpotuksena katkeralle ihmiselle on koston ajatus ja sen toteuttamisen suunnittelu.

Sovinnon aikaansaaminen ja anteeksianto ovat kuitenkin ne mekanismit, joilla voidaan pahan kosketus tehdä voimattomaksi ja ehkäistä koston kierre. Pahaa ja pahan kokemusta emme voi poistaa. Mutta voimme antaa sille uuden sisällön poistamatta kuitenkaan itse kokemusta. Uusi sisältö tulee helpotuksen tunteesta, kun paha olo on poistunut sovinnon ansiosta. Tämä tapahtuu anteeksi antamisessa.

Keskeistä sovinnon luomiseksi ja rauhan saamiseksi ei ole kuitenkaan syyllisen löytäminen ja syyllisen rankaiseminen. Kyse on siitä, miten vääryyttä tai väkivaltaa kokenut voi hyväksyä tapahtuneen todeksi ja vapauttaa itsensä syyllisyydestä. Uhri kantaa syyllisyyttä kokemastaan pahasta. Syyllisyys ei poistu ilman sovintoa. Lopulta sovinnon on synnyttävä omassa sisimmässä. Jos sovinto on riippuvainen ulkopuolisesta tekijästä, olemme aina sen armoilla. Aivan kuin olimme lapsena riippuvaisia isän tai äidin joko syyttävästä tai vapauttavasta tuomiosta. Vanhemmat pitivät tai päästivät meidät pahasta.

Perinteisestihän on ollut tärkeää aina selvittää kuka teki ensin väärin. Sitten häntä pidettiin syyllisenä koko tapahtumaketjuun. Perinteisessä sovintoprosessissa on aina syytön ja syyllinen. Syyllinen pyytää syyttömältä anteeksi ja jää odottamaan vapauttavaa anteeksiantoa. Tällaisessa sovinnossa anteeksiantaja voi käyttää valta-asemaansa väärin ja olla päästämättä toista pahasta. Myös vääryyttä kokeneen voi olla vaikeaa päästä asiassa rauhaan, jos sen edellytyksenä on aina anteeksipyyntö ja jos toinen ei halua pyytää anteeksi.

Ohjasimme lapsiamme riitatilanteiden selvittelyssä ja vääryyden sovittamisessa anteeksiannon avulla. Huomasimmekin lastemme löytäneen uuden tavan päästä sovintoon. He eivät ryhtyneetkään käymään käräjiä syyllisen löytämiseksi. He eivät selvittelleet, kenen tuli pyytää keneltäkin anteeksi. Sen sijaan he halusivat toisiaan yhtäaikaan ja kumpikin osapuoli sanoi samaan aikaan: "Saat anteeksi!" Sovinto oli tullut ja se oli pääasia. Jos sitten oli tapahtunut aineellinen vahinko, sovittiin kuka korvaa ja kenelle. Korvauksen järjestäminen ei ole koskaan ongelma. Suurempi vaikeus on saada vihamieliset tunteet asettumaan.

Jos anteeksi pyytämisen on oltava sovinnon edellytys, saattaa tulla hankala tilanne. Sekä anteeksi pyytävä että antaja voivat päästä liian suuren vallan käyttäjäksi. Siinä voi pitää toista jatkuvassa piinassa. Tästä esimerkkinä edellisessä luvussa kerrottu veljen ja siskon välinen hölmöksi nimittely. Ristiriidan alussa sisko oli oikeastaan vaatinut veljeään pyytämään nimittelyä anteeksi. Kun veli kieltäytyi, siskon hätä alkoi lisääntyä ja ääni tulla kovemmaksi. Veli aivan ilmeisesti nautti tilanteesta ja siskonsa tuskallisesta olost. Veli ei mistään vaatimuksesta halunnut peruuttaa sanojaan vaan nautti vallan tunteesta. Silloin oli löydettävä anteeksi pyytämisen vaatimuksen sijaan muu keino. Selitin siskolle, että tällainen veljen käytös ei johdu mitenkään hänestä vaan on pelkästään veljen oman ongelman ilmiö. Se voidaan jättää ihan omaan arvoonsa. Jos vielä rauhoittumisen edellytyksenä on veljen katumus ja anteeksipyyntö, sisko voi joutua odottamaan sitä vaikka kuinka kauan. Hän saattaa joutua kärsimään aivan turhaan mittaamattoman ajan. Anteeksi pyytävä saa itselleen rauhan. Jos vääryyttä kokenut edellyttää aina pahatekijältään anteeksi pyytämistä ennen kuin voi rauhoittua, hän on liian riippuvainen pahantekijästä ja pysyy kiduttavassa otteessa. Anteeksipyyntöä voi tietysti toivoa ja odottaa, mutta oma elämä ja oleminen ei saa olla siitä yksinomaan kiinni. Tämän tajuttuaan sisko pystyi vapautumaan veljen pahan olon siirron kohteena olemisesta. Veli joutui itse kohtaamaan oman pahan olonsa.

Vastaavasti muistan tapauksia, joissa joku lapsemme on tehnyt jotain väärin ja pyytänyt toiselta anteeksi. Toinen ei kuitenkaan suostunut antamaan anteeksi. Tilanne alkoi ahdistaa anteeksipyytäjää, ja hänen kiukkunsa alkoi tulla pintaan. Hän alkoi vaatia, että toisen on annettava anteeksi pyydetäessä. Totesin, että se on ihan sen toisen asia. Tärkeintä on, että jos itse on huomannut tehneensä väärin, niin tarjoaa sovintoa ja hyvitystä. Jos toinen ei suostu sovintoon, se on hänen oma ongelmansa. Jokainen pyrkii sovintoa tehdessään ensisijaisesti rauhaan itsensä kanssa päästäkseen syyllisyyden tai katkeruuden tunteesta.

Tunteiden käytöstä ristiriitojen selvittelyssä ja sovinnon teossa on suurta hyötyä. Aina ei voida tietää tarkalleen, mitä itse kukin teki tai sanoi eikä jälkikäteen voida kaikkea selvittää. Selvitetään niin paljon kuin kohtuudella on mahdollista. Sitten keskitytään sovinnon aikaansaamiseen, ja tässä jokaisen oma tunne on kaikkein tärkein instrumentti. Jo aivan pieni lapsi pystyy käyttämään omaa tunnettaan ristiriitojen ratkaisuissa. Nuorin tyttäreni oli vasta hieman alle kaksivuotias, kun hän ensi kertaa selvästi jo tajusi anteeksiantamisen idean. Eräänä iltana veli ja sisko riitaantuivat, ja sisko löi kolme vuotta vanhempaa veljeään. Veli odotti sovintoa siskon taholta, mutta sisko ei ollut halukas sitä tekemään. Hän vain sanoi päättäväisesti: "Ei, ei!" Veli valitti asiasta minulle, mutta sanoin, että en voi pakottaa siskoa sovintoon. Arvelin siskon tekevän sovinnon ennen nukkumaanmenoa, joten ehdotin odottelua. Tunnin kuluttua sisko olikin jo halukas halaamaan veljeään ja sanomaan omalla kielellään: "Aateeks!" Sovinto oli saatu aikaan ja uni saattoi tulla.

Hyvä ja paha

Ehkä kaikkein vaikeinta tunteiden valtakunnassa on sovittaa hyvää ja paha yhteen ja samaan kohteeseen. Meidän on paljon helpompaa elää ja toimia mustavalkoisessa maailmassa, missä joku on selvästi paha ja joku toinen pelkästään hyvä. Autoritaarisessa yhteisössä johtaja määrittelee omien mieltymyksiensä ja mielihalujensa mukaan, kuka on hyvä,

kuka paha ja kuka on siltä väliltä. Johtaja on kuitenkin aina hyvä ja erehtymätön. Pahoja ovat kaikki, jotka vastustavat häntä. Se on niin yksinkertaista. Kristinuskon mukaan Jumala yksin on hyvä ja hänen vastustajansa perkele on paha. Yhtä yksinkertaista. Kuitenkin kaikkivaltias hyvä Jumala on luonut kaiken, siis perkeleenkin. Hyvä on siis luonut pahan vai oliko se päinvastoin? Todella helppo ymmärtää.

Lapsen maailmassa vanhemmat ovat kuin Jumala. Heillä on kaikki valta lapseen. Heillä on valta antaa elämä ja säädellä elämän laatua. He voivat päästää pahasta sekä tuomita tai vapauttaa. Lapsi kiinnittyy vanhempaansa aina alkuun rakkauden tunteella, oli vanhemman tunne lasta kohtaan millainen tahansa. Lapsi luottaa aina vanhempaansa, oli vanhempi sitten luottamuksen arvoinen tai ei. Jos vanhempi ei vastaa ihan tarkkaan lapsen hyvää käsitystä, lapsi täydentää häntä sopivilla mielikuvilla saadakseen maailmastaan mahdollisimman turvallisen.

Jonain päivänä lapsi joutuu pois paratiisista. Hän on tullut syöneeksi hyvä ja pahan tiedon puusta. Hän on tullut näkemään, että Jumalassa olikin paha ja pimeä puoli, joka houkutti hänet ansaan ja petti hänet. Lapsi on vihdoon uskaltanut kokea pahan omassa luojassaan, äidissä ja isässä. Silloin hän on tullut tietoiseksi hyvästä ja pahasta.

Ihmisen kohtalona on joutua pois lapsen paratiisista, kokea syyllisyyttä ja etsiä sille sovitusta. Kun lapsi huomaa pahaa vanhemmissaan, hän kokee itsensä syylliseksi kokemaansa pahaan. Eiväthän hänen rakastamansa vanhemmat voi tehdä hänelle tällaista! Hänen täytyy olla itse jotenkin tähän syyllinen. Jos sietämätön syyllisyyden tunne ei helpotu, lapsi voi katkaista tunneyhteytensä tähän osaan itsessään. Sitten hän kokee vielä lisää syyllisyyttä tästäkin itsensä tappamisesta. Lopputuloksena voi olla psyykinen kuolema.

Pettymys suhteessa vanhemman ehdottomaan hyvyyteen ja rakkauteen on varmasti lapsen helvetti. Ihminen on käyttänyt kaiken oveluutensa salatakseen lapselta oman pahuutensa. Mutta hän on käyttänyt kaiken viekkautensa saadakseen lapsen uskomaan, että lapsi on paha, ei vanhempi. Kuitenkin tieto ja kokemus niin hyvästä kuin pahastakin kasvaa samassa puussa. Hyvä ja paha kokemus ovat äidissä ja isässä. Lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa lapsi kokee sekä hyvän että pahan. Vanhempi on siis se hyvän ja pahan tiedon puu, josta lapsi saa molemmat kokemukset. Miksi ihmisen on niin vaikea sallia lapselleen tämän tietäminen? Ehkä siksi, että silloin hän menettää aina oikeassa olevan ja kaikkivaltiaan Jumalan aseman suhteessa lapseensa.

Kuinka ihminen suojautuu elämänsä hirvittävimältä pettymykseltä? Minä en olekaan rakastettu! Minä en olekaan turvassa! Minulle voi käydä mitä tahansa! Jumala ei olekaan aina hyvä! Hän petti minun rakkauteni ja luottamukseni! Miten minun käy? Olenkohan minä olemassa vai eikö minua ole? Kuka minä oikein olen?

Äärimmäisen kauhun, pelon ja yksinäisyyden hetkellä, jossa ihminen tajuaa oman avuttomuutensa ja keinottomuutensa pahaan vastaan, pelastajaksi tulee vihan tunne. Se saa ihmisen voittamaan pelkonsa ja yksinäisyytensä. Viha vahvistaa ja antaa voimaa kestää pahaa. Kun lapsi kokee vanhemman pettäneen hänen rakkautensa ja luottamuksensa, hän kestää tilanteen vihan tunteen avulla. Viha ilmenee raivona ja tuhoavana käyttäytymisenä. Viha auttaa voittamaan pelon. Pelossa on kyse omasta olemassaolosta. Jos kerran lapsen kaikkivaltias ja ikiaikojen jumala-vanhempi petti hänet eikä ollutkaan hyvä, silloin lapsikaan

ei ole hyvä. Hänkin voi yhtäkkiä lakata olemasta. Mitä sitten, jos minua ei enää ole? Kauhun on suunnaton.

Ehkä tässä on kyse ensimmäisestä erillisyyden ja yksin jäämisen kokemuksesta, jossa on mukana oman olemassaolon kadottamisen uhka.

Yksilöityminen ja eriytyminen omaksi psyykkiseksi saarekkeeksi universumiin on kauhistava kokemus. Lapsen toive tulla nähdyksi ja kohdatuksi on saattanut jo toteutua. Mutta sitten hän menettääkin sen, joka on nähnyt ja kohdannut hänet. Silloin hän joutuu kohtaamaan oman itsensä menettämisen kauhun. Kuinka sen voi kestää?

Kamppailu

Olen tarkastellut tätä kokemusta itseni ja poikani välisessä kamppailussa, jossa hän koki pettymyksen isäänsä ja minä koin pettymyksen itseeni isänä. Poikani oli silloin vajaa neljävuotias. Olin vienyt isonsiskon kerhoon ja käynyt pojan kanssa kaupassa. Kotiin tultuamme hän jäi auton takapenkille ja paneutui kyykkyy jalkatilaan. Hän pyysi kertomaan äidille, että hän jäikin kerhoon. Hän toivoi, että äiti olisi etsinyt häntä ja löytäisi hänet autosta. Pojalla oli siihen aikaan tapana piiloutua aina, kun tulit töistä tai kun äiti tai joku tuttu tuli kotiin. Hän toivoi, että häntä etsittäisiin kovasti.

Sulkiessani auton ovia poikani pyysi, etten laittaisi ovia lukkoon. Lupasin tämän hänelle. Otin kauppakassit, vein ne sisälle ja annoin vaimolleni. Hän oli imuroimassa. Aikomuksenani oli kertoa hänelle, että poika on autossa ja toivoo, että hänet etsittäisiin sieltä. Vaimoni otti kassit ja nyökkäsi. Minä menin alakertaan tekemään töitäni. Noin viiden minuutin päästä havahduin hiljaisuuteen, kun en kuullutkaan pieniä juoksevia askelia yläkerrasta kuten tavallisesti. Kiirehdin yläkertaan katsomaan. Mieltäni kouraisi ajatus, etten sitten ollutkaan sanonut asiaani ääneen vaimolleni lainkaan! Siispä poika olikin jäänyt autoon yksinään odottamaan etsijää, jota ei ollut tullutkaan.

Avattuani ulko-oven totesin pahimman jo käyneen toteen. Vaimoni oli kuullut pojan huudon ja itkun avonaisesta ikkunasta ja oli juuri päästämässä häntä autosta. Poika tuli autosta naama itkusta punaisena. Minut nähdessään hän alkoi huutaa minulle: ”Isi, minä vihaan sinua! En halua nähdä sinua enää koskaan! En koskaan leiki sinun kanssasi! En koskaan enää nuku vieressäsi! En tarvitse sinua enää koskaan mihinkään!”

Poika syöksyi suoraan kimppuuni ja alkoi potkia, sylkeä ja raapia. Hän oli kauhun ja paniikin vallassa. Hän peitti silmänsä eikä halunnut katsoa minua. Hän juoksi vaatekomeroon ja mellasti siellä eikä halunnut tulla pois. Lopulta vedin hänet jaloista ja otin syliini. Hän olisi purrut, potkinut ja raapinut ja sylkenyt, mutta esitin häntä parhaani mukaan toteuttamasta aikeitaan. Olin hänet syliini ns. holding-otteeseen. Siinä lapsi on kasvot vastakkain sylissä niin tiukasti, että hän ei voi aiheuttaa itselleen tai toiselle vahinkoa.

Mielessäni risteilivät maailmanlopun tunteet. Koin pettäneeni poikani pahimman kerran. Olin menettänyt hänen luottamuksensa. Ajattelin, pystynkö enää koskaan rakentamaan sellaista isän ja pojan suhdetta, jolla olisi jatkumisen edellytyksiä. Sydäntäni kouraisi tajutessani, että oli tehnyt peruuttamattoman virheen. Ei auttanut muuta kuin myöntää se ja yrittää korjata, mitä korjattavissa enää oli.

Sylissä sähisevälle lapselle toistelin, että isi teki väärin, kun jätti hänet

autoon. Se oli isin syy. Hän oli pelännyt autossa yksin, mutta se ei ollut hänen syynsä. Hän pelkäsi, kun ei päässyt ulos. Hän jäi yksin. Hän oli liian kauan yksin ja pelkäsi. Nyt hän oli vihainen ja vihasi isiä. Isi pyytää anteeksi. Isi teki väärin. Hän ei saa purra. Hän ei saa potkia. Isi estää kaiken pahan tekemisen. Hänellä on paha olo, mutta hän ei saa tehdä pahaa. Hänen tunteensa on paha. Isi lohduttaa.

Välillä poika halusi irti sylistä ja laskinkin hänet pois. Hän meni kuitenkin heti kaappiin ja alkoi raivoa siellä tai potkia tavaroita. Otin hänet aina uudestaan syliin, ja raivoisa sylipaini jatkui. Koin kuinka hän vihasi minua, ja annoin sille tunteelle tilaa. Olin pettynyt itseeni. Surin samalla ajatusta, että näinkö minun ja pojan suhteeseen tulee pysyvä särö, jota ei enää saataisi ehjäksi.

Pojan raivo kääntyi aikaa myöten itkuksi. Hän alkoikin hakea turvaa ja lohdutusta minusta. Lopulta vihan, pettymyksen ja surun tunteiden laannuttua makasimme lattialla hiestä märkinä ilman paitaa kaulakkain. Vihan jälkeen tuli rakkaus, lepo ja rauha.

Tällä tavalla ymmärsin, että pahasta voidaan päästä hyvään ja vihasta rakkauteen. Paha tunne on vain tunne. Jos jaksaa kohdata sen, voi olla mahdollista kohdata myös hyvä. Lapsi koki valtavan pettymyksen vanhempansa, jonka piti olla hänen turvansa ja suojelijansa. Nyt vanhempi katosi, ja kaikki sen mukana. Lapsi joutui oman olemassaolonsa kriisiin. Se oli isän syytä. Pahan kohtaaminen tuli isän kautta. Äitikään ei pelastanut siltä. Molemmat pettivät. Kauhea tapahtui. Sitä ei enää saanut peruttua. Paha oli vain myönnettävä ja sanottava pahaksi. Sanat auttoivat hallitsemaan pahaa ja tarkastelemaan sitä. Silloin pahaa kokemusta voitiin hallita ja rajoittaa, vaikkakaan sitä ei voitu poistaa ja mitätöidä.

On hyvä, jos lapsi saa tunnistaa pahan omassa vanhemmassaan ja vihata ja vastustaa sitä. Sen jälkeen hän tunnistaa sen kaikkialla muuallakin ja samalla tavalla vastustaa sitä. Näin pahan löytyminen omassa kodissa auttaa kohtaamaan ja käsittelemään pahaa ja tulemaan sen kanssa toimeen. Sen alle ei tarvitse vain alistua. Jos olisin ollut vahvasti autoritaarisen kulttuurin isä, olisin vihaisesti karjunut poikani suun tukkoon. Olisin kenties sanonut: ”Mitä nyt muutama minuutti auton takapenkillä keskellä kesää. Kyllä mies sen kestää! Ei sinulle siellä mitään pahaa tapahtunut. Minulle et urputa, suu tukkoon tai minä suljen sen.” Jotenkin tähän suuntaan se keskustelu olisi varmaan kulkenut.

Tällöin poikani olisi oppinut tukahduttamaan oman tunteensa. Hän olisi joutunut uskomaan vain sen, mitä auktoriteetti sanoo ja mihin hän antaa luvan. Näin hän olisi oppinut hylkäämään oman tunteensa ja kokemuksensa. Hän olisi oppinut suuntautumaan vain ulkoapäin ohjatun tiedon ja vallanpitäjän salliman tunteen mukaan. Tällainen lapsi on vaarassa joutua pahan uhriksi, koska paha voi naamioitua ja näyttää alkuun hyvältä. Tällaista pahaa on paljon päihteiden ja huumeiden kauppiassa sekä pedofi ileissä aikuisissa. Jos lapsi oppii luottamaan oman tunteeseensa, hänestä tulee sisältä ohjautuva yksilö. Hän kykenee muodostamaan oman mielipiteensä itsenäisesti ympäristöstä riippumatta. Kun lapsi kohtaa näin hyvän ja pahan yhdessä ja samassa vanhemmassaan, hän kykenee tarkastelemaan hyvää ja pahaa myös itsessään. Tällöin hänen on helpompi sietää pettymystä ja pyytää anteeksi, kun ei tarvitse aina olla oikeassa ja parempi muita. Aikuinen voi omalla esimerkillään auttaa myös lasta löytämään itsessään molemmat puolensa, niin hyvät kuin pahatkin ominaisuutensa. Pahan kieltäminen on varmasti suurin paha, mihin ihminen voi syyllistyä.

Vanhempien keskeisin tehtävä on antaa lapselle biologisen elämän lisäksi ihmisenä olemisen ja elämisen taidot sekä sosiaalisen yhteiselämän kulttuuri. Tämä kasvatustyö tai kasvun tukeminen kysyvät nykyään ennen kaikkea henkistä kypsyttää ja vastuullista aikuisuutta. Ne vanhemmat, jotka ovat itse jääneet vaille aikuisen turvaa, hakevatkin helposti empatiaa ja ymmärtämystä omilta lapsiltaan. He eivät kestä lainkaan lapsen pettymystä ja kiukkua. Tällöin lapsen keskeiseksi tehtäväksi jääkin vain vanhemman tai vanhempien tukeminen, ymmärtäminen ja miellyttäminen. Lapsi itse joutuukin henkisesti vanhemman asemaan suhteessa omaan vanhempaansa. Tämä estää lasta havainnoimasta itseään, koska hän on olemassa vain vanhemman tarpeita varten. Tällöin lapsi jää vieraaksi itselleen. Hänen persoonallinen kehityksenä häiriintyy ja jää kesken. Hän jää sisäisesti riippuvaiseksi vanhemmastaan, vaikka riuhtaisisikin itsensä aikanaan irti kodista.

Tämän päivän yhteiskunnassa nuoren on löydettävä oma uransa, oma elämänsä ja kyky suuntautua tulevaisuuteen. Ne nuoret, jotka ovat jääneet mielessään hoitamaan vanhempiaan, eivät pysty tunnistamaan omia tarpeitaan ja omaa etuaan. He ovat vaarassa ajautua riippuvuussairauksiin. Toisaalta on nuoria, jotka ovat jatkuvassa irtaantumistaistelussa ja kapinassa mielensä sisäisiä vanhempiaan vastaan. He suuntaavat aggressionsa kuitenkin ulkoisiin kohteisiin ja kapinoivat helposti koko yhteiskuntaa vastaan. Samalla he kuitenkin heikentävät mahdollisuuksiaan liittyä osaksi toimivaa yhteiskuntaa, vaikka juuri siihen pyrkivätkin.

Nuoren keskeisin viesti vanhemmalleen on: Auta minua ymmärtämään, kuka minä olen. Minuuteen tarvitaan biologisen elämän lisäksi paljon muuta. Turvallisuuden kokemuksen jälkeen tulee sijaa kaikille tunteille. Niiden nimeämisessä ja järjestelyssä nuori tarvitsee aikuisen apua. Yksin siitä ei selviä. Tunteita on opittava käyttämään myös sosiaalisten ongelmatilanteiden ratkomiseen. Omat sekä muiden tunteet on opittava ottamaan huomioon.

Oma tahto

Omaa tahtoa on voitava harjoitella myös suhteessa aikuiseen ja vallankäyttäjään. Mikä on minun tahtoni ja mikä on jonkun muun tahto? Tähän kysymyksen ei voi saada kokemuksellista sisältöä muutoin kun tilanteessa, jossa minun tahtoni ja toisen tahto ovat ristiriidassa. Tämän vuoksi riidat ovat juuri tärkeitä lasten kesken sekä lasten ja vanhempien välillä. Niissä haetaan minun ja sinun välistä rajapintaa ja opetellaan tarkastelemaan yksilöiden välisiä eroja. Tällä tavalla piirtyvät kunkin omat rajat, mahdollisuudet sekä ominaisuudet vasta todellisiksi.

Oman tahdon muodostumisen edellytyksenä on kyky omiin tunteisiin sekä lupa käyttää niitä oman tahdon valinnan perusteena. Jos tahtoni valinnan perusteena on vain se, mikä äidistä tai isästä tuntuu hyvältä, ei kyseessä olekaan minun tahtoni vaan vanhemman tahto. Vanhan kansa sanonta olikin, että lapsen tahto on äidin taskussa. Vanhempi tiesi, mitä oli lupa tahtoa ja mitä ei. Lapselle piirrettiin kuvaa elämästä ja maailmasta, jossa oman tahdon mukainen elämä päättyi tuhoon. Vasta vanhemman tahdon mukainen elämä saattoi menestyä. Kirkko puki vanhemman tahdon kymmeneen käskyyn, joista erityisesti neljäs oli vanhempien mieleen: "Kunnioita isääsi ja äitiäsi, että menestyisit ja kauan eläisit maan päällä". Lapsi ymmärtää sen niin, että ellei tottele isäänsä ja äitiänsä, ei menesty eikä elä kauan!

Opposition olemassaolo on demokraattisen yhteiskunnan perusta.

Jos oppositio tukahdutetaan, siirrytään diktatuuriin. Kuinka vaikeaa onkaan sietää oppositiota yhteiskunnan pienimmässä yksikössä eli perheessä? Jos perheessä ei voida harjoitella lasten opposition käyttöä vanhempien hallitusta vastaan, on vaikea kuvitella, että nuoret osaisivat kasvaa demokraattisen yhteiskunnan jäseniksi.

Vaikka vanhemmat näkevätkin nuoren oman tahdon toteuttamisen tuottavan hänelle pettymyksiä ja vaikeuksia, on heidän silti sallittava sen tapahtua. Nuoren on saatava harjoitella omaa tahtoaan omien päätöstensä perustana. Vanhempi voi silloin olla oppositiossa ja kritisoida nuoren tahtoa ja päätöksiä. Hänen on muistutettava, että nuoren on opittava kantamaan myös vastuu omista päätöksistään. Nuori kyllä helposti haluaa valtaa, mutta jättäisi vastuun vanhemmilleen. On myös uskallettava antaa nuoren epäonnistua silloin, kun riskit ovat kohtuulliset kantaa. Vanhemmat eivät voi loputtomasti kantaa vastuuta nuoren elämästä ja ratkaisuksista. Jos vanhemmat kieltäytyvät ristiriidoista nuoren kanssa, he vaikeuttavat hänen itsenäistymistään ja irtaantumistaan omaksi itsekseen. Liian hyvä ja vain hyvää tarkoittava vanhempi on ällöttävä pehmo, josta nuori ei saa riittävää taisteluparia oman itsensä löytämiseen.

Vanhemman on myös voitava luottaa omaan tunteeseensa ja oltava sille uskollinen. Tällöin hän aito ja vakuuttava. Oikeassa ei ole kukaan. Kukin on oikeassa vain omasta suunnastaan katsoen. Jos on kykyä asettua toisen asemaan, voi ymmärtää häntä, vaikka itse ei olisikaan samaa mieltä. Nuori ei pysty eikä hänen pidäkään asettua vanhemman housuihin ymmärtämään vanhempaa. Vanhempi voi kyllä asettua oman nuoruuden kokemuksensa perusteella nuoren asemaan. Hän voi olla nuorelle empaattinen, vaikka ei olisikaan samaa mieltä ja hyväksyisi hänen ratkaisujaan.

Oma tahto on tärkeä sitoutumisen kannalta. Eräs itsenäistynyt nuori oli ollut pitkään työttömänä. Esimerkillään hän houkutti muitakin nuoria samaan lorvailevaan elämäntyyliin. Häntä pyrittiin kaikin keinoin aktivoimaan työhön, ja lopulta hänet saatiinkin hakeutumaan työvoimatoimistoon. Siellä hänelle osoitettiin työllistämistyöpaikka, joka ei kuitenkaan häntä kiinnostanut lainkaan. Hän kieltäytyi työstä. Silloin uhkasivat yhteiskunnan tukiverkoston sanktiot: työttömyysturvan menetys ja elämän kurjistuminen entisestään. Nuori uhosi kosta, ja syöksykierteen odotettiin alkavan. Aseman Lapset ry:n työntekijät puutuivat kuitenkin peliin. Nuorelle selitettiin, kuinka hyvin hän oli tuntenut itsensä. Hän oli tajunnut, että juuri se työ ei sovi hänelle. Hän osasi torjua sen loistavasti jo ajoissa. Työvoimaviranomaiset saatiin juoneen mukaan. Nuorelta alettiin kysellä, mikähän mahtaisi olla hänestä kiinnostava ja mukava työ. Kohta sellainen jo löytyikin, ja nuori aloitti työnteon. Työnilon ja onnistumisen kannustamana hänen muutkin kaverinsa alkoivat etsiä itselleen sopivaa ja mieluisaa työtä tai opiskelua. Keskeistä valinnassa oli tunne eikä virkailijan miellyttäminen. Näillä nuorilla sitoutuminen työhön oli hyvä. Työnteon motivaatio kasvoi työtä tehdessä, kun siihen saatiin mukaan mielihyvä.

Mielihyvän ja hyvän olon tulee kuitenkin linkittyä sellaisiin toimintoihin, jotka rakentavat ja ylläpitävät elämää. Mielihyvä yksistään ei riitä yleisesti hyväksyttävän valinnan perusteeksi. Sen tulee lisäksi liittyä elämää puolustaviin arvoihin. Jos mielihyvä liittyy tuhoavaan ja elämää hajottavaan tahtoon, on tahto silloin pahan palveluksessa.

Oma toiminta

Ihmisen toimintaa ohjaa aina joku, ja toiminnalla on jollekin jokin merkitys. Toiminta ei synny tyhjästä, vaikka joskus siltä vaikuttaakin. Toiminnalla on myös energian lähde, koska se tarvitsee käyttövoimaa. Toimintaa säätelee sen käyttövoiman ohjaus sekä vaikutuksen ja vastavaikutuksen väliset yhteydet.

Lapsen toimintaa tarkastellaan leikeissä ja käyttäytymisessä. Aikuisen toiminta kätkeytyy roolien, velvollisuuksien ja työn sokkeloihin. Toiminnallaan ihminen heijastelee sisintä olemustaan. Ihmisen ydin lienee hänen olemassaolossaan. Jos keskeisinä olemassaolon ilmiöinä ovat yksilöllinen kokeminen ja tunteet, niin ihminen ilmentää käytöksellään juuri niitä. Näin tapahtuu riippumatta siitä, onko itse tietoinen tunteistaan tai puhuuko niistä mitään.

Tunteiden hallintajärjestelmän kautta voi luoda myös käyttäytymisen ja toiminnan hallintajärjestelmän. Se kehittyy siten, että ihmislapsi saa sanoja tunteille ja pystyy ymmärtämään niitä. Sitten hän oppii kytkemään oikeita sanoja oikein juuri niitä tarkoittavien tunteiden kohdalle. Yhteinen ymmärtämisen verkosto syntyy, jos sanoilla ja kokemuksilla on yhteyttä ympäristön ja toisten ihmisten kanssa. Niin lapset kuin aikuisetkin voivat kokea olevansa olemassa. He ovat samalla ymmärrettävässä suhteessa toisiin ihmisiin. Sanat, kokemukset ja toiminnat tukevat toisiaan ja muodostavat ymmärrettävän symbolijärjestelmän. Tällaisessa ymmärtämisen ja ymmärretyksi tulemisen maailmassa on helppo ja turvallinen olla ja elää. Hyvällä ja pahalla on kaikille suurin piirtein samanlainen tunnesisältö.

Kaikki eivät pysty lainkaan havainnoimaan ja nimeämään kokemusta ja tunnetta. Se ohitetaan kokonaan. Silloin pelkkä toiminta jää ainoaksi tavaksi ilmentää itseään ja olemassaoloaan. Jos lapsen ympäristössä puhutaan ainoastaan toiminnoista ja tekemisestä, lapsikin muodostaa itsestään käsityksen vain toimivana ja tekevästä. Hänkin tarkastelee itseään vain omien toimintojensa kautta. Lapsen liikunnallinen kehitys, käsien ja jalkojen hallinta ja myöhemmin muu toiminta muodostuu hänelle minän rakenteeksi. Lapsi oppii nopeasti tekemään havaintoja siitä, millaista suoritusta vanhemmat pitävät sallittuna ja millaista toimintaa kiellettyinä ja rangaistavana. Tällaisen vitsa- ja porkkanakasvatuksen tuloksena syntyy ulkoapäin ohjautuvia, roolien varassa eläviä ihmisiä. Heidän on lähes mahdoton ymmärtää sanattomia tai sanoilla ilmaistuja tunneviestejä. Autoritaarinen kasvatusjärjestelmä korostaakin vanhemman ja aikuisen ehdotonta tottelemista ja kuuliaisuutta suurimpana hyveenä ja kunnioituksen osoituksena. Tällöin pyritään vain mahdollisimman helppoon hallintaan ja sen avulla järjestyksen ylläpitoon. Yksittäisten ihmisten omat kokemukset eivät tule huomioiduksi eikä niille anneta sijaa eikä arvoa. Koko ryhmän toiminta on kaikkein tärkeintä ja ajaa yksilön edun edelle. Perheenjäsenten on oltava lojaaleja koko yhteisölle. Yksittäisen lapsen tai vanhemman on toteltava koko yhteisön määräystä. Oppositiossa oleminen ei ole sallittua.

Tällaisessa ryhmässä jäsen ei voi kokea olevansa ainutkertainen yksilö. Kuitenkin kaikkialla ihmisten maailmassa näyttää vaikuttavan vahva pyrkimys yksilöllisen olemassaolon kokemiseen, eriytymiseen ja yksilöitymiseen. Tämän vuoksi vahvassa pakkovallassa elänyt lapsi pyrkii usein osoittamaan erillisyytensä ja yksilöllisyytensä sääntöjä rikkomalla. Hän toimii ja käyttäytyy juuri siten kuin muu ryhmä ei halua. Siten hän voi saada kokemuksen siitä, että onkin erillinen. Jos on juuri odotusten

mukainen, ei koe olevansa yksilöllisesti mitään.

Monelle kiltille ja menestyvälle nuorelle odotustenvastainen toiminta saattaakin olla ainut mahdollisuus kokea omaa ainutkertaista minuutta. Yhtäkkiä koulussa ilmenevä käytöshäiriö tai rikoksiin syyllistyminen voikin olla nuorelle juuri se taivaallinen kokemus omasta erillisestä yksilöllisyydestään. Tämän nautinnon rinnalla rikkomuksesta seuraavat rangaistukset tuntuvat mitättömän pieniltä. Nuorelle voi epäsosiaalisesta käyttäytymisestä tulla nautinnon lähde ja osa hänen identiteettiään, mikäli hänen viestiään ei ymmärretä. Häntä tulisi auttaa tuntemaan ja ilmaisemaan itseään sellaisin keinoin, jotka ovat hänelle vaarattomia. Viestin väärä tulkinta voi jopa johtaa nuoren pitkään rikoskierteeseen ja syrjäytymiseen. Ääritapauksessa nuoren itsemurha saattaa olla viimeinen keino tehdä jotakin aivan omaa, jota kukaan ei ikinä häneltä olisi odottanut.

Jos nuorelta puuttuu kyky erotella omia tunteitaan ja kokemuksiinsa, ne jäävät yhdeksi sekavaksi möykyksi sisimpään. Ulkoinen kontrolli ja vahva ohjaus pitävät silloin elämää järjestyksessä. Jos nämä tekijät heikkenevät, nuori ohjautuu vaarallisesti sisäisten kaoottisten tunteidensa mukaan. Tällöin hänen käyttäytymisessään ei näytä olevan mitään logiikkaa eikä mielekästä ohjausta. Kun nuorelta kysellään hänen arveluttavien tekojensa syitä ja vaikuttimia, hän vain pyöräyttää silmiään ja muljauttelee hartioitaan eikä osaa vastata mitään. Hän ei todellakaan tiedä, miksi hän anastaa autoja ja ajelee niillä mieletöntä kyytiä vaarantaen omansa ja toisten hengen. Hänen käytöstään ohjaa varsinkin päihteiden vaikutuksen alaisena sisäinen kaaos. Sitä on päästävä karkuun. Tunteiden epäjärjestys tuntuu pelottavalta. Nuori kokee minä hajoamisen uhkaa. Ulkoisen uhkan luominen tai vahvasti psykoaktiivisten aineiden käyttö voi poistaa sisäisen epäjärjestyksen ja pelon tunteen. Silloin elämä tuntuu ehjältä ja hallittavalta ainakin hetken aikaa. Nuori voi myös paeta epämiellyttävää oloaan jatkuvaan tekemiseen ja toimintaan.

Toiminnallisia menetelmiä on helppo käyttää, kun haetaan kontaktia nuoreen ja etsitään yhteyttä hänen tunneinäänsä. Tärkeää kuitenkin on, että menetelmien ohjaajalla itsellään on kyky aistia toimintojen herättämiä tunnesisältöjä ja nimetä niitä. Tällöin nuori voi omaa käyttäytymistään tarkastelemalla oppia löytämään tunteensa sekä nimeämään ja hallitsemaan niitä. Sen jälkeen oman käyttäytymisen ja toiminnan hallinta sujuu helpommin. Käsittämättömiä ristiriitoja ei pääse enää niin helposti syntymään oman itsen ja ympäristön välille.

Oma tulevaisuus

Tulevaisuus on aina tuntematon ja siksi ennalta arvaamaton ja epävarma. Koska tulevaisuutta ei voi kukaan varmasti tietää, on vain tyydyttävä ennakkointiin ja luottamiseen. Tulevaisuutta ei tarvitse kokea mahdottomana tai liian pelottavana. Se on tarpeeksi turvallinen niille, jotka varhaisessa lapsuudessaan ovat saaneet olemisen turvaa. Heillä on sellainen kokemus maailmasta, että tietyt tarpeet tulevat riittävästi tyydytettyä riittävällä varmuudella. He pystyvät suunnittelemaan tulevaisuuttaan, puhumaan siitä sekä luomaan myös vaihtoehtoisia mahdollisuuksia epävarmuuksien varalle. Kokematonta tulevaisuutta ei voi pelätä. Voi vain pelätä koettua menneisyyttä. Jos menneisyydessä epävarmuuteen ei ole liittynyt vahvasti pelon tunnetta, ei tulevaisuuden epävarmuuteen voi liittyä suoranaista pelkoa.

Kaikki eivät pysty ajattelemaan tulevaisuuttaan ilman pelon tunnetta. Jotkut ovat jääneet varhain vaille kokemusta ympäristön ennakoitavuudesta

eli siitä, että vanhempi vastaa lapsen tarpeisiin kohtuullisessa ajassa ja ennakoitavalla tavalla. Joskus varhaislapsuuteen on liittynyt lisäksi tunneperäisen minän kuoleman tai hajoamisen kokemusta. Silloin voi tulevaisuuden ajattelu herättää saman kuoleman kauhun ja oman olemassaolon lakkaamisen tunteen. Lapselle voi muodostua maailmasta pelottava, arvaamaton ja turvaton kokemus. Joka hetki voi tapahtua lähes mitä vain. Hän itse ei koe voivansa vaikuttaa siihen millään tavalla. Tapahtunut paha tuntuu aina olevan jotenkin hänen itsensä syytä tai aiheuttamaa. Tällainen on seurausta siitä, että vanhempien tai lapsen varhaisen ympäristön reaktiot lapsen viesteihin ovat olleet täysin arvaamattomia. Ne ovat olleet riippuvaisia milloin mistäkin lapsen havaintomaailman ulkopuolisista tekijöistä. Tällöin lapselle piirtyy tulevaisuudesta yhtä pelottava tunne kuin menneisyydestäkin. Lapsi pystyy vielä poistamaan ajatuksistaan menneisyyden ja tulevaisuuden. Hän kokee vain sen hetken turvallisena, jossa kulloinkin on. Hänen turvansa on se, että hänellä ei ole menneisyyttä eikä tulevaisuutta. Hän elää ja voi hyvin ainoastaan tässä ja nyt.

Nuori saattaa olla täysin kykenemätön suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan. Hän ei ehkä pysty hallitsemaan omia tunteitaan ja käyttäytymistään vaan koheltaa päämäärättömänä paikasta toiseen. Tämän vuoksi on lähes turha yrittää motivoida häntä kunnolliseen ja säännölliseen koulunkäyntiin vetoamalla hänen tulevaisuuteensa. On turha puhua, että eihän hän mitään työtäkään koskaan saa, kun ei nyt jaksa käydä koulua kunnolla. Turhaa on myös kehottaa ahkeroimaan, jotta hän aikuisena pääsisi hyvään työpaikkaan ja voisi sitten olla tyytyväinen elämäänsä. Jos nuorelta puuttuu menneisyydessä olemisen turva, hänen elämänsä on vain hetki hetkeltä menneisyyden pakoa. Tulevaisuutta hän pakenee aivan samasta syystä. Tälle nuorelle on ensin rakennettava turvallinen olo, jatkuvat ja hylkäämättömät ihmissuhteet sekä sanoja pelon ja avuttomuuden tunteisiin. Vasta sen jälkeen hän kykenee ajattelemaan ja rakentamaan omaa tulevaisuuttaan.

Murrosikäisen nuoren tulisi voida suunnitella tulevaisuuttaan ja pohtia eri vaihtoehtoja koulutuksensa ja ammatinvalintansa suhteen. Tulevaisuuden ajattelu ja siitä puhuminen ahdistavat monia nuoria. Siksi kaikki valinnat tehdäänkin hetken mielifohteesta ja kavereiden valintojen mukaisesti. Toivottavinta olisi, että nuori voisi keskustella vanhempiensa kanssa omasta tulevaisuudestaan, omista toiveistaan ja suunnitelmistaan. Vanhempien tulisi tukea aina nuoren omaa ajatusta ja valintaa. Sitä tulisi pitää parhaimpana vaihtoehtona, vaikka itse olisikin toista mieltä. Toki nuorelle tulee sanoa omat arvelunsa hänen valintansa mahdollisista hyvistä ja huonoista puolista. Mutta nämä arvelut ovat kuitenkin vain arveluja. Ne eivät ole nuoren kohdalla välttämättä toteutuvia tosiasioita.

Hyvästijätö lapsuudelle

Lapsi valmistautuu aikuisuuteen ja eroon vanhemmistaan itse asiassa koko lapsuuden ajan. Lapsi alkaa kokea eron tuomaa epävarmuutta ja ahdistusta jo ryömiessään ensimmäistä kertaa äidin luota pois. Tämän jälkeen hänen suuntansa on pois päin äidistä. Jos hän ei löydä omaa olemisensa turvaa, hän ei pysty koskaan irrottautumaan äidistä omaan itsenäiseen ja äidistä riippumattomaan elämään. Lapsi harjoittelee siis äidin hylkäämistä koko lapsuuden ajan ja toteuttaa sen sitten murrosiässä. Vaikeimmat itsenäistymiskriisit syntyvät kuitenkin silloin, jos äiti ei kestä lapsen irrottautumista. Äideillä ja myös isillä voi olla tuhat ja sata keinoa sitoa lapsi itseensä tyydyttämään vain hänen omia yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteitaan. Tehokkain side on syllisyys, jota poistaakseen

lapsen on aina oltava mieliksi vanhemmalleen. Tällöin lapsi ei pääse koskaan elämäänsä omaa elämäänsä. Hän jää tyydyttämään vanhempansa tunne-elämän tarpeita, vaikka olisikin muuttanut pois kotoaan näennäisesti itsenäiseen elämään.

Eron ja kotoa poismuuttamisen harjoitusta lapsi hankkii aivan arkisissa tilanteissa pitkin lapsuuttaan. Nukkumaanmeno on täydellinen ero tietoisesta suhteesta vanhempiin. Ero on aina ikävää. Uni merkitsee eräänlaista kuolemaa eikä se ole koskaan lapsesta hauskaa. Olen pitkään ihmetellyt, miksi lapsemme suhtautuvat jokapäiväiseen ilmoitukseen nukkumaanmenoajasta kuin aivan uuteen asiaan. He tietävät, että joka ilta samaan aikaan on mentävä nukkumaan. Siitä huolimatta he eivät tee elettäkään ennen kuin käsketään. Lopulta keksin vastauksen: tämä tapahtuu vain siksi, että he ovat lapsia. Jos he olisivat aikuisia, he menisivät nukkumaan tuntiensa siihen tarvetta. He heräisivät aamulla kenties helpommin ehtiäkseen ajoissa päivähoitoon ja kouluun. Kaiken tämän he tekisivät, jos he olivat aikuisia. Mutta kun he ovat lapsia, he tarvitsevat aikuisen kantamaan oman vastuunsa heidän elämästään. Aikuista tarvitaan ottamaan vastuu suurista elämän ja kuoleman kysymyksistä kuten nukkumaanmenosta. Lapsen tehtävä on totella vanhempaa ja vastustaa vanhemman tahtoa joskus enemmän ja joskus vähemmän. Iltarituaalit toistuvine seremonioineen tuovat lapselle eroahdistusta lievittävää lohtua. Ne antavat elämän jatkumiselle ja unesta heräämiselle ennakoitavuutta. Siksi ne ovat tärkeitä. Ne tuovat turvaa ja luottamusta elämän jatkumiseen myös unen jälkeen.

Aamulla lapsi ehtii jälleen nauttia aikuisen turvasta lyhyen aamupalan ja aamutoimien ajan. Sitten on taas eron hetki, uusi "kuolema". Sekin tuntuu kipeältä ja ahdistaa. Koulussa ja päivähoitossa on oltava yksin ja ikään kuin aikuinen. On selvittävä monesta tukalasta tilanteesta ja pärjättävä. Ei saa olla avuton eikä itkeä. Se on heikkoutta. On pärjättävä yksin koko päivä. Ikävä lähteä kotoa. Mutta kun lähdön hetkellä saadaan aikuinen hermostumaan ja olemaan inhottava, ikävä ei ole enää niin suuri. Kotoa pois lähteminen voi tuntua jopa helpottavalta. Siispä lapsen mieli keksii hukata juuri viime hetkellä tärkeän kirjan tai lapaset tai kengät, joita aikuisen on etsittävä. Tai vaatteet eivät löydy millään. Tai hurjan mielenkiintoinen peli tai video on kesken ja se täytyy saada loppuun. Näin saadaan aikaan kunnan riita ja vanhempi suuttumaan. Sitten onkin ero helppoa. Kouluun tai hoitoon meno tuntuu taivaalta, kun pääsee vihdoinkin eroon mutsista tai fajista. Lapsilla on omat konstinsa eroahdistuksen lievittämiseen.

Murrosiässä taas nuori loihtii kunnan riidan kotiintuloajasta tai viikkorahasta tai mistä tahansa. Kun vanhemmat saadaan tuntumaan ihan ääliöiltä ja väkivaltaisilta, kotoa poislähtö kavereiden luokse on helpottavaa, vaikka yönselkään lähtisi. Nuori tietää, että hänen on jonain päivänä lähdettävä pois kotoa. Hän harjoittelee selviytymistä omana itsenään kodin ulkopuolella ilman vanhempia. On surullista luopua kaikesta hyvästä ja pahasta, rakkaudesta ja vihasta. On vaikeaa jättää ja hylätä omat turvarakenteensa eli vanhempansa, olivatpa he millaisia tahansa. On helpompi luopua heistä, kun saa heidät tuntumaan ihan mahdottomilta ja täysin tarpeettomilta. Jos vanhemmat ovat riittävän turvallisia, nuori uskaltaa riidellä heidän kanssaan ja ottaa yhteen pelkäämättä hylkäämistä. Murrosikäinen käy läpi uudestaan koko lapsuutensa tunnekirjon ja testaa, rakastavatko vanhemmat häntä todella vaiko vain hänen käyttäytymistään ja suorituksiaan. Sen näkee vasta sitten, kun rikkoo käyttäytymisen kultaiset säännöt ja pettää suoritusodotukset.

Lapsen ja nuoren tärkein kysymys on: Olenko minä rakastettu vain omana itsenäni? Olisi hyvä, jos nuori voisi saada tähän kysymykseen vakuuttavan myönteisen vastauksen. Silloin hänen itsenäistymisensä ja oman elämänsä haltuunotto sujuisivat ilman suuria vaikeuksia. Toisin on asian laita sen nuoren kohdalla, jolle äidin ja isän rakkaus jää arvoitukseksi.

Omien vanhempien lisäksi nuorelle ovat tärkeitä myös kodin ulkopuoliset aikuiset. Hän kokee imartelevana, jos joku on hänestä kiinnostunut ja haluaa pitää yhteyttä. On hienoa, jos nuorella on kodin ja sukulaisten lisäksi muita aikuisia. Sellaisia, jotka haluavat olla hänen kanssaan tekemisissä ja viestittävät, että hän on haluttu ja tervetullut aikuisten maailmaan. Kodista ja lapsuuden ihmissuhteista luopuminen edellyttää uusien ja niitä korvaavien ihmissuhteiden löytymistä. Usein korvaaviksi suhteiksi jää vain toveripiiri ja seurustelukumppanit. Mikäli nämä edustavat vain omaa ikäryhmää, sidokset aikuiseen väestöön voivat katketa kokonaan. Sellainen luo epäluuloja ja turvattomuuden tunnetta. Sen vuoksi on tärkeää, että nuorille kotoa irrottautumisen jälkeen on tarjolla luontevia aikuiskontakteja. Ne helpottavat nuoren surutyötä lapsuuden kodista. Ne auttavat nuorta jäsentämään itsensä kuuluvaksi tähän yhteiskuntaan sen toivottuna jäsenenä, jolla on oma paikkansa ja tärkeä arvonsa.

HUUMEET UUTENA UHKANA

Huumeet kauhistuttavat kaikkia vanhempia ja viranomaisia. Ne levittävät koteihin kärsimystä ja kuolemaa kaikkialla maassamme. Yksikään paikkakunta tai koti ei enää ole huumemarkkinoinnilta suojassa. Jokainen lapsi ja nuori joutuu todennäköisesti ennemmin tai myöhemmin aktiivisen huumetarjonnan kohteeksi. Osaako lapsemme silloin tunnistaa riskin ja uskaltaako hän kieltäytyä kokeilusta? Kysymys ahdistaa yhä useampia vanhempia.

Miten olemme turvallisessa maassamme ajautuneet tällaiseen tilanteeseen? Meillähän ei pitänyt olla mitään huumeongelmaa. Jos joku sellaiseen lankeaa, niin uskomme poliisin puuttuvan asiaan ja ongelman olevan hoidettu. Jos poliisi taas ei tarpeeksi pelota, niin pannaan sitten ongelmainen hoitoon. Kyllä hän siitä tokenee. Näin moni uskoo, mutta totuus on kylmän karu: poliisi ei pysty pitämään kasvavaa huumetarjontaa kurissa eikä hoitokoneistollakaan ole tarjota tepsivää hoitoa. Nykyisellä hoitoteholla vain muutama prosentti "paranee" taudistaan. Toki hoidolla voidaan parantaa yleiskuntoa, lisätä elämänlaatua ja pidentää elämää. Sekin on jo hyvä tulos.

Koska huumeet leviävät kuten tarttuvat lastentaudit aikanaan, on lähes mahdotonta suojautua tartunnalta. Kaikille on tuttua lasten rokottaminen neuvolassa kurkkumätää, hinkuyskää, jäykkäkouristusta, poliota, tuhkarokkoa, sikotautia ja vihurirokkoa vastaan. Entä huumetartunta? Onko keinoja suojata ketään tämän infektion leviämiseltä? Taudinaiheuttajaa eli itse huumetta ei pystytä poistamaan yhteiskunnastamme, vaikka kaikkiin mahdollisiin toimiin on jo ryhdytty. Tartunnan torjunnassa voimme lisätä kuitenkin lasten ja nuorten henkilökohtaista vastustuskykyä huumeriippuvuutta vastaan.

Huumeet ovat pitkään leimautuneet nuorten elämäntapaan kuuluviksi. Tällä vuosikymmenellä huumeiden ja alkoholin käyttö on selvästi lisääntynyt. Kokeilijoiden ja käyttäjien alaikä on myös laskenut jo kymmenen ikävuoden kieppeille. Aikuiset ovat perinteisesti olleet uskollisia alkoholin käyttäjiä, mutta nykyään huumeiden käyttö on levinnyt myös aikuisväestöön. Ymmärtääksemme huumeiden suurta suosiota ja laajaa kysyntää on

selvitettävä, miksi niitä ylipäätään käytetään. Lyhyt vastaus on: tunteet. Nuoret puhuvat ”makeista fiiliksistä”, joita he saavat huumeista. Aikuisväestö ehkä enemmänkin pakenee niillä pahaa oloaan, kun alkoholi ei enää auta. Ihminen on oikeastaan olemassa vain tunteiden ja niiden kokemisen kautta. Jos tunteiden kokemiseen ja hallintaan tarvitaan päihteitä tai huumeita, tulee niistä näin ollen tärkeitä elämänhallinnan välineitä. Ellei ihminen pysty enää mihinkään elämykselliseen kokemukseen ilman ulkopuolelta tuotettua ainetta, hänestä tulee varmasti vahvasti aineriippuvainen. Aine voi olla alkoholi tai jokin muu. Keskeistä on oppiminen kemialliseen mielihyvään, joka tuotetaan oman kehon ulkopuolelta.

Lapsen oma kuuluminen todellisuuteen on riippuvainen siitä, aistivatko äiti ja isä hänen tunteitaan. Oleellista on, ovatko äiti ja isä omalla tunteellaan läsnä ja kokeeko lapsi tullessaan ymmärretyksi tunteittensa välityksellä. Mikäli äiti ja isä kykenevät tähän tunnevuorovaikutukseen, he ovat antaneet lapselleen perusturvarokotuksen huumeiden käyttöä vastaan. Ihmiskuntaan kuuluvat kuitenkin myös sellaiset äidit tai isät, joilta tämä kyky syystä tai toisesta puuttuu. Tällöin lapsen tunneviestit jäävät ilman vastavuoroisuutta. Lapsi oppii, että mitään tunneviestejä ei kannata lähettää. Hän joutuu tappamaan ja tukahduttamaan omat tunteensa. Hän kehittää sitten vain toiminnallisen tavan viestiä omasta itsestään. Hän oppii myös mahdollisimman aikaisin selviytymään itse oman arkielämänsä toiminnoista eikä pyydä kenenkään apua. Jos lapsen läheisyydessä ei ole ketään, joka ymmärtää lapsen kokemusta, lapsi poistaa kokemuksen tarpeettomana. Puuttuva perusturvarokotus ajaa lasta kohti vaikeaa huumeriippuvuutta, jos hän joutuu näiden aineiden kanssa tekemisiin.

Lapsen viestintävälineisiin tulee myöhemmin sanoja. Olemme tottuneet nimeämään lapsen maailman esineitä ja asioita. Lapsen itkiessä kiirehdimme nopeasti lopettamaan itkun, koska se häiritsee ja ahdistaa meitä. Entä jos viipyisimmekin hetken itkussa ja kuuntelisimme sitä. Jospa hakisimme mahdollista syytä itkulle myös omalla tunteellamme? Tällöin voisimme tuntea henkistä kipua ja surua hetken lapsen kanssa yhdessä. Samalla voisimme lohduttaa ja antaa sanoja lapsen tunteelle: olet pelästynyt, pettynyt, vihainen, loukkaantunut, kateellinen, mustasukkainen tai avuton. Voisimme lohduttaessamme antaa sanoja henkisiin kiputilanteisiin. Siis aivan samalla tavalla, kun lohdutamme ja tutkimme lapsen jalkaa hänen kaaduttuaan tai sormea, kun se on jäänyt oven väliin. Perusturvarokotus antoi lapselle toimivan kokemuksen tunnevuorovaikutuksesta. Tehosterokote antaa tunteille sanoja.

Suomalaisen aikuisväestön naisista 8 % ja miehistä 12 % on eriasteisesti kyvyttömiä tunnistamaan eri tunteita ja nimeämään niitä sanoilla. Siten ainakin tämän verran lapsista jää vaille tätä tärkeää tehostetta. Eri kemialliset aineet synnyttävät eri tunnetiloja aivoissa. Huumeilla on omat nimensä. Nuoret nimeävät tunteitaan huumeiden mukaan. On ”vauhtia”, ”pollea” ja ”pilveä”, jotka kuvastavat myös aineen synnyttämää tunnekokemusta.

Suomalaisessa kasvatusilmastossa on perinteisesti hyvän lapsen tehtäviin kuulunut olla aina kiltti ja käyttäytyä moitteettomasti. Vanhemmat olivat aina hyviä ja tahtoivat vain lapsen parasta. Oikea kasvatus oli siis sitä, että lapsesta kasvatettiin paha pois. Jäljelle jäi vain pelkkä ja puhdas hyvä lapsi, jonka tehtävänä oli tuottaa hyvälle vanhemmilleen mainetta ja kunniaa. Mutta yhtälö ei toimi, sillä pahan poistosta ei todellisuudessa seuraa pelkkää hyvää. Mikäli kasvatus perustuu kielteisen käyttäytymisen nujertamiseen ja vihamielisten tunteiden tukahduttamiseen, tapahtuu eräänlainen lapsen murha. Vihan tunteen tukahduttaminen johtaa myös rakastamisen kyvyn tuhoutumiseen.

Huumeet saavat aikaan voimakkaan mielihyvökokemuksen vapauttamalla aivoissa dopamiinia, aivojen omaa mielihyvökemikaalia. Voimakas mielihyvä lähentelee rakkautta. Jos rakkaus ja tunteet ovat kadonneet arkipäivästä, huumekeilu voi tuntua kuin kuolleista heräämisestä. Tällöin elämä edellyttääkin jatkuvaa huumeen käyttöä. Huumemaailma tarjoaa myös mahtavat näköalat pelon ja vihan kokemiselle. Varat huumeisiin on hankittava yleensä rikoksilla. Kiinnijäämisen pelko ja huumevelkojen maksukierre ylläpitävät kauhua, jota huumeet sopivasti helpottavat. Näin huumekulutturi tarjoaa mahtavan areenan vihan ja rakkauden kokemiselle. Huumetta rakastetaan ja poliisia vihataan.

Jos lapsen äidissä ja isässä on sijaa niin hyvälle kuin pahallekin, lapsi voi löytää itsessäänkin nämä molemmat puolensa. Äiti ja isä ovat lapsen kaikkien tunteiden kehto, oman minuuden ydin. Lapselle tulee antaa lupa ja mahdollisuus kaikkien tunteittensa kokemiseen, niin vihan kuin rakkaudenkin. Silloin hänen ei tarvitse lähteä kokemaan ihmiselämän ikuista hyvän ja pahan draamaa huumemaailmaan. Hän voi sen sijaan kokea elämän koko kirjon omassa itsessään - ilman ulkopuolista kemiallista lisäainetta.

Lapsen rokottaminen huumeita vastaan ei ole ainoastaan vanhempien tehtävä. Vanhempia ei myöskään saa syyttää, jos lapsi tai nuori joutuu huumeiden pyörittämäksi. Vastuu lapsistamme ja nuoristamme kuuluu yhtä hyvin vanhemmille kuin koko yhteiskunnallekin. Meidän on nyt ryhdyttävä yhdessä antamaan nuorille eväitä hyvään elämään ja kokemukselliseen vuorovaikutukseen. Muuten huumekauppiat tulevat tarjoamaan omat rohtonsa korvaamaan puuttuvaa aikuisen läsnäoloa ja turvaa. Me kaikki tarvitsemme yhteyttä toisiimme yhteisen hyvinvoinnin rakentamiseksi ja pahoinvoinnin sietämiseksi. Meidän on luotava vanhempien ja ammattikasvattajien yhteisverkostoja, jotka tukevat ja auttavat toisiaan kasvamaan yhdessä lastemme kanssa vastuullisiksi aikuisiksi.